

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Egidija Stankuvienė

ELEKTRONINES PATYČIAS MAŽINANČIOS INOVACIJOS
“SAUGESNIS INTERNETAS” EDUKACINĖ VERTĖ SKIRTINGŲ
ŠVIETIMO SUBJEKTŲ ASPEKTU

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas
Prof. Brigita Janiūnaitė

KAUNAS, 2016 m.

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

ELEKTRONINĖS PATYČIAS MAŽINANČIOS INOVACIJOS
“SAUGESNIS INTERNETAS” EDUKACINĖ VERTĖ SKIRTINGŲ
ŠVIETIMO SUBJEKTŲ ASPEKTU

Baigiamasis magistro projektas
Edukologija (621X20004)

Vadovas

Prof. Brigita Janiūnaitė

Recenzentas

Doc. dr. Nida Ambrasė

Projektą atliko

Egidija Stankuvienė

KAUNAS, 2016 m.

Stankuvienė, Egidija. *Elektronines patyčias mažinančios inovacijos "Saugesnis internetas" edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų aspektu*. Magistro baigiamasis projektas / vadovas prof. Brigita Janiūnaitė. Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Mokslo kryptis ir sritis: Socialiniai mokslai (S 000).

Reikšminiai žodžiai: programa, inovacija, edukacinė inovacija, švietimo subjektai.

Kaunas, 2016 m. 75 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – nustatyti programos "Saugesnis internetas" realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų aspektu.

Uždaviniai: Atskleisti elektroninių patyčių fenomeną; atskleisti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacines inovacijas; išskirti edukacinės vertės vertinimo kriterijus skirtingų švietimo subjektų aspektu; pagrįsti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinių inovacijų vertės tyrimo metodologiją; nustatyti programos "Saugesnis internetas" realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų požiūrių aspektu Kauno S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijoje. Šiems uždaviniams pasiekti buvo taikomi mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, apklausos raštu ir struktūruoto interviu metodai. Darbas baigiamas išvadamis ir rekomendacijomis.

Stankuvienė, Egidija. *Cyber bullying mitigation innovations „Safer internet“ educational value educational stakeholders aspect*. Master's Final Project / supervisor prof. Brigita Janiūnaitė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: Social Sciences (S 000).

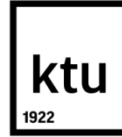
Key words: programm, innovation, educational innovation, stakeolders in education.

Kaunas, 2016. 75 p.

SUMMARY

Master's final work - the program's "Safer Internet" in realizing the pace of innovation educational value of different educational subjects.

Objectives: To reveal the electronic bullying phenomenon ; disclosure of electronic bullying prevention program " Safer Internet" educational innovations ; distinguished educational value of the evaluation criteria for the different educational entities aspect ; based electronic bullying prevention program " Safer Internet" educational innovation value research methodology; the program's " Safer Internet" in realizing the pace of innovation educational value of different educational entities ' issues Kaunas S. Dariaus and S. Girėno gymnasium. To achieve those objectives have been subject to scientific literature and document analysis, interviews , and writing structured interview techniques .

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

Egidija Stankuvienė

Edukologija (621X20004)

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

Elektronines patyčias mažinančios inovacijos „Saugesnis internetas“ edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų aspektu

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 ____ m. _____ d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Egidijos Stankuvienės**, baigiamasis projektas tema „Elektronines patyčias mažinančios inovacijos „Saugesnis internetas“ edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų aspektu“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

LENTELĖS

1 Lentelė. Elektroninių patyčių paplitimo tarp jaunimo prielaidos Lietuvoje.....	16
2 Lentelė. Edukacinės vertės nustatymo kriterijai.....	42
3 Lentelė. Imties sudarymas.....	46
4 Lentelė. Pasiskirstymas pagal lytį.....	47
5 Lentelė. Klausimyno kriterijai.....	51
6 Lentelė. Struktūruoto interviu sąvadas.....	74

PAVEIKSLAI

1 pav. Elektroninių patyčių sandara pagal technologijas.....	12
2 pav. Elektroninių patyčių sandara pagal veikimo modelį.....	13
3 pav. Elektroninių patyčių paplitimas Europos šalyse.....	15
4 pav. Tyrimo loginė schema.....	45
5 pav. Gautos informacijos aktualumas.....	52
6 pav. Pateiktos medžiagos praktinė vertė.....	52
7 pav. Analizuojamų situacijų poveikis.....	53
8 pav. Pedagogų, tėvų įsitraukimo poreikis.....	53
9 pav. Teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybė.....	54
10 pav. Mokymų metodų vertinimas.....	54
11 pav. Užduočių ir diskusijų vertinimas.....	55
12 pav. Praktinių pavyzdžių vertinimas.....	55
13 pav. Programos vertinimas.....	56
14 pav. Programos vertinimas elektroninių patyčių prevencijos aspektu.....	56

TURINYS

IVADAS.....	8
1. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ MOKYKLOJE FENOMENO TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Elektroninių patyčių raiška ir paplitimas.....	11
1.2. Elektroninių patyčių prevencijos mokykloje ypatumai.....	16
2. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENCINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ EDUKACINIŲ INOVACIJŲ VERTINIMAS.....	23
2.1. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ kilmė ir esmė.....	23
2.2. Programos „Saugesnis internetas“ edukacinės inovacijos.....	27
3. EDUKACINIŲ INOVACIJŲ VERTĖ IR JOS VERTINIMO KRITERIJAI SKIRTINGŲ ŠVIETIMO SUBJEKTŲ ASPEKTU.....	38
3.1. Edukacinės vertės samprata.....	38
3.2. Edukacinių inovacijų vertės nustatymo kriterijai skirtingų švietimo subjektų aspektu.....	39
4. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENCINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ TYRIMO METODOLOGIJA.....	43
4.1. Tyrimo metodų pagrindimas.....	43
4.2. Tyrimo instrumentų pagrindimas.....	45
4.3. Tyrimo imties sudarymas.....	47
4.4. Tyrimo organizavimas ir etika.....	47
5. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENCINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ MOKYKLOJE EDUKACINĖS VERTĖS TYRIMAS.....	49
5.1. Kauno S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijos pristatymas.....	49
5.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	51
5.2.1. Apklausoje raštu rezultatų analizė.....	51
5.2.2. Struktūruoto interviu duomenų analizė.....	57
5.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija.....	58
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪRA.....	63
PRIEDAI.....	70

IVADAS

Mokykla – tiesioginis visuomenės atspindys. Mokykla privalo ugdyti vertybinėmis nuostatomis paremtą mokinių elgseną ir užtikrinti kiekvienam mokiniui saugumą. Tačiau neretai realybė esti visai kitokia. Įvairūs tyrimai tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje, rodo, kad dažnai moksleiviai tampa patyčių aukomis (Pellegrini, Long, 2002; Olweus, 2003, 2008; Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Per pastaruosius dešimt metų susidomėjimas patyčių problema ypač išaugo, agresyvaus elgesio tyrimams skiriama vis daugiau dėmesio (Olweus, 2008). Tyrinėjamas patyčių dažnumas mokyklose, (Olweus, 1993; Rigby, 1999; Ortega, Lera, 2000; Peteraki, Houndoumadi, 2001; Robichaud, 2007), gilinamasi į šio reiškinio atsiradimo priežastis, nagrinėjamas patyčių ryšys su depresija, polinkiu į savižudybę (Rantanen et al., 1999), tabako bei alkoholio vartojimu (Targamadzė, Valeckienė, 2007). Ieškoma sąsajų tarp patyčių ir įvairių somatinių negalavimų (Rigby, 1999; Rantanen et al., 1999; Smokowski, Kopasz, 2005; Robichaud, 2007), pateikiamos išsamios aukų ir jų skriaudėjų charakteristikos (Olweus, 1993; Smokowski, Kopasz, 2005; Robichaud, 2007). Vis dar intensyviai ieškoma efektyvių būdų, galinčių sumažinti patyčių mokyklose reiškimąsi (Heinrichs, 2003; Rigby et al., 2004; Salmivalli et al., 2005; Whitted, Dupper, 2005; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006; Robichaud, 2007; Valeckienė, 2007). Patyčios yra vienas iš pagrindinių veiksnių, smarkiai žalojančių vaikų psichikos sveikatą ir trukdančių saugiai jaustis mokykloje, namuose, gatvėje. Ilgalaikis patyčių poveikis neišvengiamai daro neigiamą įtaką ne tik jauno žmogaus, bet ir suaugusiojo asmenybei.

Dėl šiuo metu pasaulyje paplitusių naujųjų informacinių technologijų vartojimo, lengvo jų prieinamumo bet kokio amžiaus ir bet kokios socialinės, rasinės padėties žmogui, atsirado ir labai paplito dar viena nauja patyčių rūšis – elektroninės patyčios (angl. *Cyberbullying*). Patyčios elektroninėje erdvėje vyksta internetu, elektroniniu paštu, mobiliuoju telefonu ar kitose elektroninėse terpėse, paskelbiant ir siunčiant netinkamus tekstus, melą, prasimanymus, paveikslus, vaizdo įrašus apie asmenis, skelbiant privačius jų duomenis (pavyzdžiui, elektroninių pokalbių tekstą). Patyčių objektui paprastai iškyla neįveikiama problema - jis negali nei pašalinti tų duomenų, nei jų paneigti, dažniausiai tiksliai nežino nei kas juos skleidžia, nei kas šiuos duomenis gauna. Dėl šių duomenų privataus pobūdžio asmuo dažniausiai vengia kreiptis pagalbos į tėvus ir mokytojus, todėl nerandant išeities neretai jam kyla minčių ir apie savižudybę.

Elektronines patyčias tyrinėja įvairių šalių mokslininkai (Katzner, Fetchenhauer, Belschak, 2009; Kowalski, Limber, Agatston, 2008; Smith, Mahdavi, Carvalho ir kt., 2008; Steffgen ir Konig, 2009 ir kt.), Amerikos (Li, 2006; Patchin, Hinduja, 2006; Willard, 2006; Ybarra, Mitchell, 2004; Pilkauskaitė-

Valickienė, Žukauskienė, Raižienė, 2009; Raižienė, Laurynaitė, Žukauskienė ir kt., 2009; Žukauskienė, Raižienė, Pilkauskaitė-Valickienė, 2009).

Dažnai skirtingos patyčių formos susijusios tarpusavyje, t.y. patyčios vykstančios realiame gyvenime persikelia į virtualų pasaulį bei atvirkščiai – pakanka vieno negražaus komentaro elektroninėje erdvėje ir patyčios gali tęstis mokykloje, kieme ir kitose vietose. Kartu su didėjančiu informacinių technologijų naudojimu, gali augti ir elektroninių patyčių paplitimas, o jų plitimas yra sunkiai kontroliuojamas. Todėl elektroninių patyčių prevencijos klausimas tampa vis aktualesnis tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos šalyse. Mokyklų pedagogams trūksta informacijos apie elektroninėje erdvėje kylančias grėsmes, galimas elektroninių patyčių formas ir elektroninių patyčių prevencines galimybes. Siekiant pristabdyti ydingą smurto ratą, reikalingi nacionalinio masto veiksmai - patyčių prevencijos programa, visuomenės švietimas, įvairios iniciatyvos, atkreipiančios dėmesį į šią skaudžią problemą. Šiame kontekste mokinys tampa esminiu subjektu. Jis svarbiausias švietimo, kaip paslaugos ir kultūros, vartotojas. Svarbu pažymėti, kad humanistinės filosofijos bei mokymosi paradigmos kontekste švietimas suvokiamas ne tik kaip veikla, bet ir kaip kultūros sudėtinė dalis, todėl bendrojo lavinimo mokykloje neabejotinai yra svarbus ne tik mokinys, bet ir kiti veikiantys asmenys.

Diegiamos įvairios programos, vykdomi projektai, kurių metu diegiamos edukacinės inovacijos, siekiančios sumažinti elektronines patyčias. Bet kokia inovacija tampa vertinga arba ne, vertė priklauso nuo daugelio veiksnių, tarp jų, ir inovacijas naudojančių subjektų nuostatų, požiūrių, vertybių ir pan. Edukacinių inovacijų kontekste svarbu kalbėti apie edukacinę vertę, kuri pirmiausia priklauso nuo atskirų švietimo subjektų percepcijos. Šiame darbe siekiama išspręsti probleminį klausimą: *kokia yra elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ metu diegiamų inovacijų edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų požiūriu?*

Tyrimo objektas – inovacijų edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų aspektu.

Tikslas – nustatyti programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų aspektu.

Uždaviniai

1. Atskleisti elektroninių patyčių fenomeną.
2. Atskleisti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacines inovacijas.
3. Išskirti edukacinės vertės vertinimo kriterijus skirtingų švietimo subjektų aspektu.
4. Pagrįsti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinių inovacijų vertės tyrimo metodologiją.
5. Nustatyti programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų požiūrių aspektu Kauno S. Darius ir S. Girėno gimnazijoje.

Tyrimo metodologija rėmėsi:

Bandzevičienės (2007): programų vertinimu didaktiniu požiūriu;

Bandzevičienės (2011) inovacijų vertinimo kriterijų aprašu

Tidd (2005) inovacinio proceso modeliu, kurį sudaro paieškos, pasirinkimo ir įdiegimo fazes.

Tyrimo metodai:

Mokslinės literatūros analizė buvo taikyta siekiant atskleisti elektroninių patyčių sampratą, formas, paplitimą ir reiškimosi būdus. Taip pat remiantis mokslinės literatūros analize buvo pagrįsta elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ inovacijų edukacinės vertės tyrimo metodologija.

Dokumentų analizė buvo atliekama siekiant atskleisti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinių inovacijų esmę.

Apklausa raštu buvo atlikta siekiant nustatyti programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų edukacinių inovacijų vertę skirtingų švietimo subjektų požiūrių aspektu Kauno S. Darius ir S. Girėno gimnazijoje.

Darbo apimtis ir struktūra:

Darbas sudarytas iš įvado, penkių dalių, išvadų, literatūros sąrašo bei priedų. Darbo apimtis 75 puslapiai, kuriuose pavaizduota 6 lentelės ir 14 paveikslų. Darbe pateikti 3 priedai.

1. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ MOKYKLOJE FENOMENO TEORINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje pagrindžiamas elektroninių patyčių fenomenas, šiuo tikslu analizuojama elektroninių patyčių apibrėžtis, formos, paplitimas. išsamiau gilinamasi į šį patyčių tipą – elektronines patyčias.

1.1. Elektroninių patyčių raiška ir paplitimas

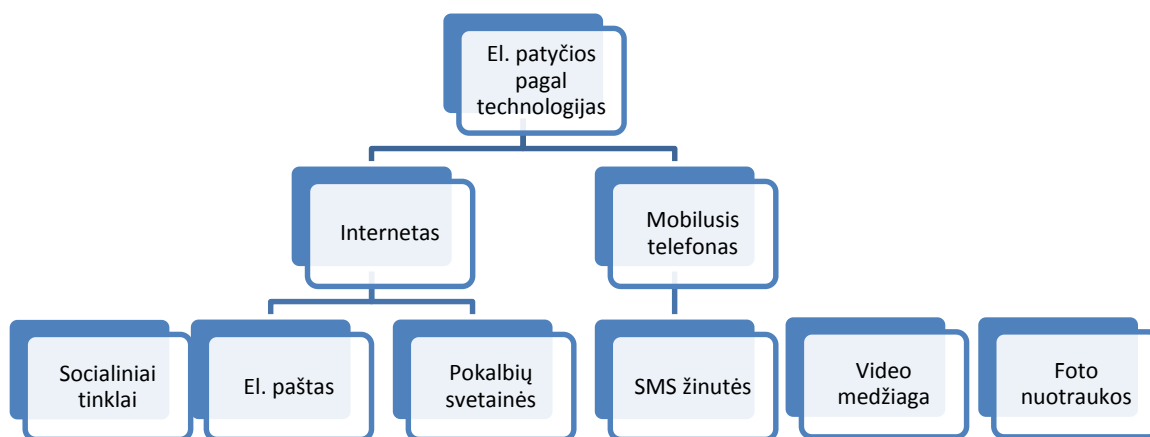
Patyčios (angl. *bullying, sneer, twit, jeer*) gali būti apibūdinamos kaip tyčinis, pasikartojantis agresyvus bendraamžių elgesys, nukreiptas į silpnesnį vaiką, siekiant sukelti jam skausmą – fizinį ar emocinį. Jos dažnai vyksta sąmoningai, apgalvotai ir kyla be jokios išorinės provokacijos ar grėsmės (Olweus, 1993; Pellegrini, Long, 2002; Lock, Trautman, 2003; Povilaitis, 2006). Patyčių samprata yra kultūriškai sąlygotas reiškinys. Įvairios emocinio smurto formos yra žinomos įvairių laikotarpių ir įvairių regionų kultūrose. Pavyzdžiui, lietuvių tautosakoje, lietuvių pavardžių kilmės aiškinime ir literatūros klasikų kūrinuose aptiksime nemažai elementų, kurie šiais laikais vadinami patyčiomis. Lietuvių tautosaka buvo viena iš jaunosios kartos auklėjimo priemonių, elgesio kodeksas. Tačiau joje, ypač pasakose, gausu patyčių iš trečiojo brolio – kvailio, kuris dažnai būna kitų nesuprastas, tyčiojamas iš našlaičių, veikėjų su negalia (Kerbelytė, 1997).

Kaip teigia Povilaitis ir Valiukevičiūtė (2006), patyčios yra visuomenės žemo emocinio raštingumo pasekmė. 2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis, kuriame dalyvavo ir Lietuva, (2002) daugelis apklaustų vaikų, dalyvavusių tyrimuose yra itin dažnai patyrę patyčias mokykloje. Pateikti duomenys atskleidžia realybę, kad Lietuvoje apie 70 procentų vaikų jau yra bent kartą patyrę bendraamžių patyčias mokykloje, tuo tarpu kita dalis mokinių patyčias patiria keletą kartų per mėnesį.

Daugėjant informacinių technologijų vartotojų, daugėja bendravimo etiketo pažeidimų virtualioje erdvėje, iš kurių kyla elektroninės patyčios. Dėl šiuo metu pasaulyje paplitusių naujųjų informacinių technologijų vartojimo, lengvo jų prieinamumo bet kokio amžiaus ir bet kokios socialinės, rasinės padėties žmogui, atsirado ir labai paplito dar viena nauja patyčių rūšis – elektroninės patyčios (angl. *Cyberbullying*). Pilkauskaitė –Valickienė ir kt. (2009), Kowalski ir kt., (2008) **elektronines patyčias apibūdina kaip agresyvų tyčinį bei pasikartojantį laike vieno individo arba grupės žmonių prieš auką nukreiptą veiksma elektroninėje erdvėje, kai auka negali lengvai apsiginti.** Tai patyčios elektroniniais laiškais, trumposiomis žinutėmis, pokalbių svetainėse, interneto tinkle, skaitmeninėse žinutėse arba žinutėse, siunčiamose į mobilųjį telefoną. Elektroninės patyčios skirstomos į keletą

kategorių, tai: *įžeidinėjimas viešojoje erdvėje; šmeižtas internete; apsimetimas kitu asmeniu kenkiant kito žmogaus reputacijai; viešinama apgaule išgauta asmeninė informacija; kai atstumiamas; persekiojama, siekiant grasinti ar įbauginti; situacijų susijusių su tam tikru asmeniu filmavimas ir paviešinimas internete* (Olweus, 1993). Apibendrinant svarbu akcentuoti, kad visos patyčios išreikštos virtualioje erdvėje, vadinamos, elektroninėmis patyčiomis, kadangi žala siekiama padaryti virtualios pagalbos dėka ir priemonėmis internete.

Elektroninės patyčios “gimsta” elektroninėje erdvėje. Tai skatina vis didėjanti priklausomybė nuo informacinių technologijų, taip pat elektroninis neišprusimas, kuomet ignoruojamas elektroninės erdvės bendravimo etiketas. Kaip, anot Povilaičio ir Jasiulionės (2008), pagal technologiją skirstomos elektroninės patyčios matyti 1 paveiksle.

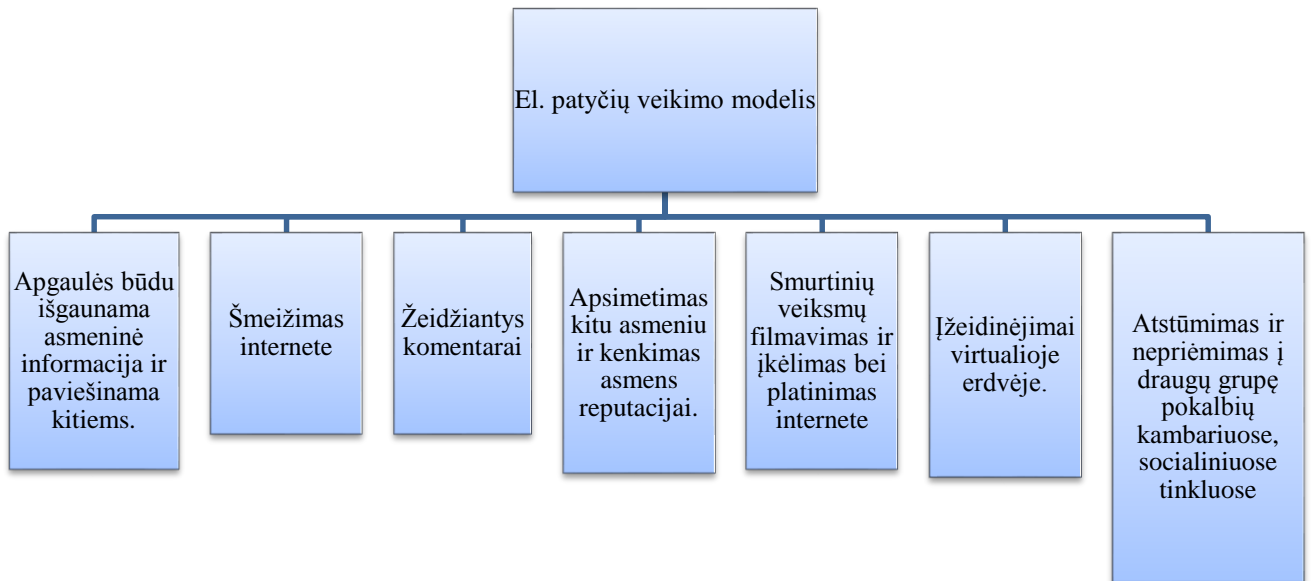

1 pav. Elektroninių patyčių sandara pagal technologijas (Povilaitis, Jasiulionė, 2008)

Kaip matyti 2 paveiksle, elektroninės patyčios nebūtinai turi būti siejamos vien su kompiuterio naudojimu. Mobilusis telefonas ar kitos informacinių komunikacinių technologijų priemonėmis taip pat gali būti panaudojami kaip elektroninių patyčių kanalas. Šio darbo autorės nuomone, vis didėjantis technologijų naudojimosi tempas skatina didėjančią elektroninių patyčių plėtrą. Galima daryti prielaidą, kad dažnas elektroninių technologijų naudojimas yra gera sąlyga plisti elektroninėms patyčioms.

Kaip teigia autoriai (Olweus ir kt., 2008; Povilaitis, Jasiulionė, 2008), yra skiriamos *tiesioginės* ir *netiesioginės* elektroninės patyčios. Tiesioginės elektroninės patyčios vyksta, kai skriaudėjas pats atakuoja savo auką, o netiesioginės – kai pasitelkia kitus žmones padaryti „juodą“ darbą už jį, o savo prisidėjimo neatskleidžia. Netiesioginėmis elektroninėmis patyčiomis galima pavadinti ir tas situacijas, kuomet skriaudėjas apsimeta kitu asmeniu ir naudoja prisijungimo duomenis be to žmogaus leidimo, tokiu atveju žmogus gali ir nežinoti, kad yra įsitraukęs į elektronines patyčias.

Povilaitis ir Jasiulionė išskiria šias elektroninių patyčių formas (žr. 2 pav).

2 pav. Elektroninių patyčių sandara pagal veikimo modelį (Povilaitis, Jasiulionienė, 2008).

Toliau darbe šios elektroninių patyčių formos pagal Olweus (1993) analizuojamos išsamiau:

- Įžeidinėjimai virtualioje erdvėje, kai vaikas yra įžeidinėjamas viešai, kitiems matant ar girdint. Pavyzdžiui, socialinio tinklo profilyje yra užrašomi įvairūs keiksmažodžiai, vaikas viešai pravardžiuojamas.
- Apsimetimas kitu asmeniu ir kenkimas jo reputacijai. Elektroninėje erdvėje yra lengva išlikti anonimišku ir slėpti savo tapatybę, taip pat galima apsimesti tuo, kuo iš tikrųjų esi.
- Apgaulės būdu išgaunama asmeninė informacija ir pavišinama kitiems. Tai gali būti asmeninės nuotraukos, video, prisijungimo duomenys ir kita svarbi vaikui informacija, kuria jis nenori dalintis su kitais.
- Atstūmimas ir nepriėmimas į draugų grupę pokalbių kambariuose, socialiniuose tinkluose, pavyzdžiui, bendraklasiai susitarę ištrina vieną savo klasioką iš savo draugų sąrašo.
- Šmeižimas internete, kuomet apie vaiką ar jų grupę yra skleidžiami gandai. Pavyzdžiui, mergaitės du savo bendraklasius vadina “pora“, siuntinėja kitiems bendraklasiams žinutes ir elektroninius laiškus apie tai, tokiu būdu skleidamos klaidingą informaciją.
- Persekiojimas, kuomet grasinama kaip nors pakenkti, tarkime, sumušti, arba teigiama, kad vaikas yra paslapčia stebimas.
- Smurtinių veikslių filmavimas, įkėlimas ir platinimas internete. Kalbant apie smurtinių vaizdų filmavimą, svarbu paminėti reiškinį pavadinimu „linksmasis smūgis“ arba „fiksuojamasis užpuolimas“ (angl. happy slapping). Šis reiškinys atsirado Anglijoje, kuomet jauni žmonės tyčia smūgiuodavo dažnai atsitiktinai išrinktam asmeniui ir tą išpuolį filmuodavo mėgėjiškomis, pavyzdžiui, mobiliųjų telefonų

kameromis, o vėliau talpindavo internete. Svarbiausia šio išpuolio dalis yra aukos reakcija į netikėtą veiksmą, kuri stebėtojams, o vėliau ir žiūrovams, atrodo juokinga.

Pastebima, kad vis daugiau jaunų žmonių įsitraukia į tokio pobūdžio „pramogas“, o naudojamos smurto formos yra vis žiauresnės.

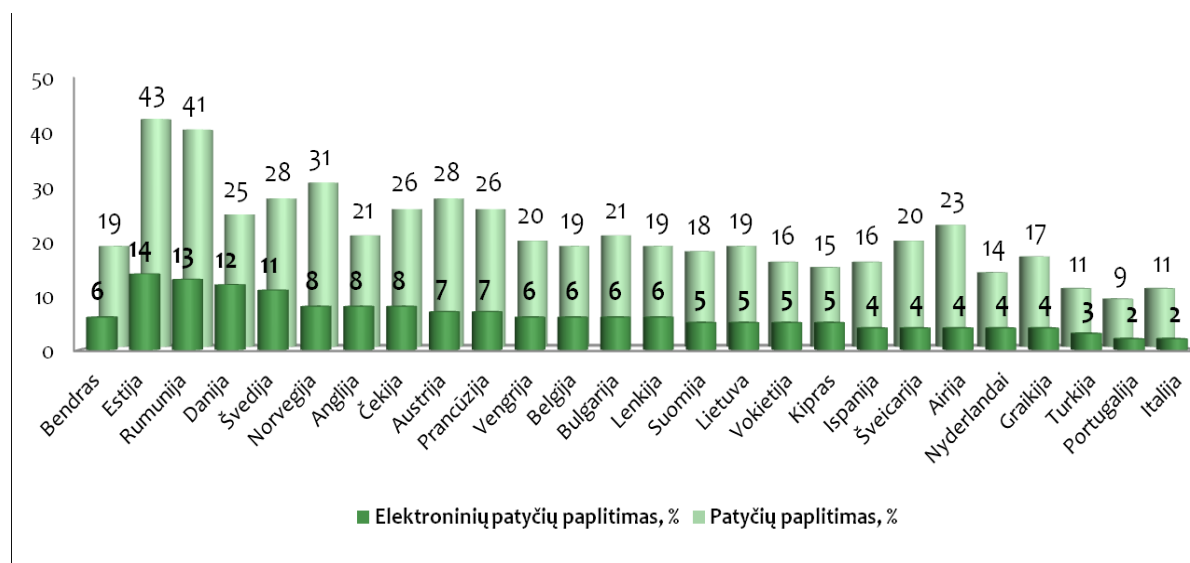
Elektroninių patyčių išskirtinumas ir yra tas, kad jos gali turėti labai didelę auditoriją. Vaizdo medžiagą ar fotografijas gali peržiūrėti daugybė žmonių ir tai gali suteikti kur kas daugiau skausmo nei tai, kad kokį nors pažeminimą pamatys vos vienas ar du bendraamžiai.

Elektroninių patyčių paplitimas. Tarptautinės tyrimų kompanijos (TNS) atlikto tyrimo duomenimis (2012), vidutiniškai per dieną internete jaunuoliai praleidžia daugiau nei 3 val. Didžioji dalis arba 72 proc. 15-19 metų amžiaus Lietuvos jaunuolių teigia komentuojantys ar vertinantys įvairaus pobūdžio turinį elektroninėje erdvėje – žinutes, pranešimus, straipsnius ir pan. Ypač aktyviai savo nuomonę internete jaunuoliai reiškia rašydami komentarus tinklaraščiuose (20 proc. 15-19 metų amžiaus grupės atstovų). Kiek mažiau jaunuolių rašo komentarus naujienų portaluose – 17 proc. Absoliuti dauguma 15-19 metų amžiaus interneto vartotojų yra įsitraukę į socialinius tinklus. 90 proc. jų naudojami socialinių tinklų svetainėmis, o 77 proc. iš jų tai daro kasdien. Jaunuoliai socialinių tinklų svetainėse bendrauja aktyviai. 84 proc. šios grupės internautų socialiniuose tinkluose bendrauja su draugais, šeimos nariais, 70 proc. – komentuoja draugų nuotraukas ir žinutes, o 62 proc. – stebi pasikeitimus draugų, pažįstamų profiliuose.

Interneto naudojimas mobiliuose įrenginiuose (planšetiniuose kompiuteriuose, paprastuose ir išmaniuose telefonuose) šioje amžiaus grupėje taip pat didžiausias, palyginus su vyresnio amžiaus atstovais. 42 proc. 15-19 metų amžiaus jaunuolių jungiasi prie interneto mobiliuose įrenginiuose. 15-19 metų amžiaus grupės atstovai dažniau nei kiti naudojami interneto pokalbių programomis, lankosi vaizdo įrašų portaluose, klausosi muzikos, patys į internetą kelia įvairų turinį ir vartoja kitas medijas - klausosi radijo ir žiūri televizijos laidas internete. Internetu naudojami 98 proc. 15-19 metų amžiaus šalies jaunuolių.

Europos šalyse atlikto tyrimo (Livingstone ir kt., 2011) rezultatai rodo, kad vidutinis pradedančių naudotis internetu amžius yra 9 metai, t. y. internete pradeda naršyti jau pradinių klasių moksleiviai. 57% Lietuvos vaikų turi kompiuterį ir internetą savo kambaryje, 44% prisijungimui naudoja mobilųjį telefoną ar kitas nešiojamas priemones, tas reiškia, kad naudojimasis internetu tampa sunkiau kontroliuojamas suaugusiųjų. Trečdalis apklausoje dalyvavusių 9-10 metų amžiaus internetu besinaudojančių vaikų tai daro kasdien. Skaičius kyla iki 80% 15-16 m. amžiuje. Vaikai yra atviri naujovėms, greitai įgunda naudotis naujomis technologijomis. Kartais savo žiniomis ir gebėjimais jie pranoksta suaugusius. Bendraudami ar naršydami virtualioje erdvėje, vaikai gali gauti nemažai naudingos informacijos. Tačiau, deja, šalia svarbių dalykų, internete galima aptikti ir žalingą turinį bei susidurti su tam tikromis grėsmėmis: seksualiniu viliojimu, duomenų išviliojimu ir neteisėtu jų

naudojimu ir kt. Elektroninės patyčios yra vienas galimų virtualių pavojų. Kartu su didėjančiu informacinių technologijų naudojimu, gali augti ir elektroninių patyčių paplitimas. Patyčių paplitimą Europos šalyse iliustruoja 2 paveikslas.

3 pav. Elektroninių patyčių paplitimas Europos šalyse (Livingstone S. ir kt., EU Kids online, 2011)

Paveiksle matyti, kad iš Europos valstybių didžiausias elektroninių patyčių paplitimas yra Estijoje, Rumunijoje, Danijoje ir Švedijoje, paplitimas siekia 11 -14 procentų. Iš pateiktų 25 šalių, Lietuva yra penkioliktoje vietoje. Natūralu, kad dažnas informacinių technologijų naudojimas didina elektroninių patyčių dažnėjimą, to pasekoje, elektroninių patyčių problema aštrės.

Elektroninių patyčių fenomenas plačiai paplitęs JAV, Australijoje, Kanadoje, Japonijoje, Jungtinėje Karalystėje, Rusijoje, Naujojoje Zelandijoje ir kitose šalyse. Šios patyčios paveikia įvairios etninės kilmės ir kultūros žmones, besinaudojančius naujosiomis informacinėmis technologijomis (Chisholm, 2006). Elektroninėms patyčioms pradėti pakanka vieno veiksmo (negražaus komentaro, žeidžiančio laiško, juokingos nuotraukos), vėliau ši informacija gali plisti virtualioje erdvėje, kiti žmonės gali ją komentuoti ir persiųsti savo pažįstamiems ir draugams. Net ir pašalinus informaciją iš virtualios erdvės, prieš tai padarytos jos kopijos gali būti platinamos toliau. Greitas informacijos plitimas lyg atkartoja patyčių situaciją, kas labai žeidžia patyčias patiriantįjį ir gali versti dar ir dar kartą išgyventi baimę, gėdą bei kitus neigiamus jausmus.

Paskutiniaisiais metais skiriamas padidintas dėmesys elektroninių patyčių paplitimui ir būdams, kuriais paaugliai, naudodamiesi šiuolaikinėmis technologijomis, tyčiojasi. Taip yra todėl, kad elektroninės patyčios galbūt gali padaryti daugiau emocinės žalos nei įprastos (t. y. tradicinės) patyčios, kadangi jos gali vykti 24 valandas per parą, taikant informacines technologijas informacija greitai plinta, virtualioje erdvėje sunku pašalinti jų turinį ir dažniausiai elektroninės patyčios yra anoniminės (Willard,

2006) bei elektroninių patyčių aukos dažniausiai niekam apie tai nepasipasakoja ir kenčia patyčias vienuoje (Li, 2006; Li, 2007).

Technologijų naudojimo paplitimas pagal elektronines formas Lietuvoje tarp 15 – 19 metų amžiaus jaunimo, remiantis Tarptautinės tyrimų kompanijos (TNS) atlikto tyrimo duomenimis (2012), pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Elektroninių patyčių paplitimo tarp jaunimo prielaidos Lietuvoje (remiantis TNS duomenimis (2012))

Patyčios pagal technologijas	Technologijų naudojimo paplitimas (proc.)
Socialiniai tinklai	90%
El. Paštas	85%
Pokalbių svetainės	84%
Žinutės (SMS)	70%
Video medžiaga	70%
Foto nuotraukos	70%

Kaip matyti 1 lentelėje, didžiausia tikimybė, kad elektroninės patyčios plis socialiniuose tinkluose, el. paštu, bei pokalbių svetainėse. Dažnai susiduriama su tuo, kad skriaudėjai, aiškindami savo poelgius, sako, kad jie nieko blogo nenorėjo ar tiesiog juokavo, tačiau patyčios tai nėra tas pats kaip humoras. Kai norima pajuokauti, linksma būna visiems, patyčių atveju – vienam vaikui ar net keliems vaikams yra skaudu ir liūdna.

Apibendrinant mokslinėje literatūroje aprašomas patyčių formas, galima teigti, kad netiesioginės patyčių formos sunkiau atpažįstamos, todėl sudėtinga jas pastebėti, o tokiu atveju patyčių aukos rečiau sulaukia suaugusiųjų pagalbos. Dėl šios priežasties labai svarbu atkreipti dėmesį į šias mažiau pastebimas patyčių formas, nes dažniausiai jos būna skaudesnės už matomas „plika akimi“. Internetė nesunkiai galima surasti vaizdo įrašų, kuriuose užfiksuotos akimirkos iš mokyklos gyvenimo visiškai neprimena laimingos vaikystės: platinamuose vaizdo įrašuose galima išvysti tikrų tikriausias egzekucijas, kurias klasės draugams suorganizuoja bendraamžiai, o žodinius įžeidinėjimus ir priekabes dažnai lydi ir smurtas. Galima daryti prielaidą, kad dažnėjant informacinių technologijų naudojimui, dažnės ir elektroninių patyčių apraiškos, kurių žala ir formos vis aštrės, todėl elektroninių patyčių prevencija yra būtina. Labai svarbu, kad elektroninių patyčių prevencija būtų aktyviai vykdoma mokykloje nuo pat pradinių klasių, nes mokiniai didžiąją dalį dienos praleidžia mokykloje.

1.2. Elektroninių patyčių prevencijos mokykloje ypatumai

Patyčių prevencijos tema apima daugelį socialinių visuomenės skaudulių. Patyčias patiria ne tik suaugę, bet ir vaikai, o pastarieji dar neretai neišvengia ir patiriamų patyčių mokyklos aplinkoje, būtent dėl šių pagrindinių priežasčių daugelis mokslininkų aktyviai gvildena šią temą, sociologai ir psichologai

analizuoja galimas pasekmes, o socialiniai darbuotojai siekia įgyvendinti patyčių prevenciją, kad sumažinti patyčias patiriančių aukų skaičių. Praktika rodo, kad patyčias patiriantys vaikai jas patiria ne tik dėl skriaudėjo kaltės, nes tai priklauso ir nuo patyčių objekto, nuo vaiko, kuris ir buvo pasirinktas, būtent, patyčių objektu. Tokiais tampa būtent tie vaikai, kurie yra neigiamai įtakoti savo šeimos, draugų, bendraamžių, pačios mokyklos, bendruomenės bei įvairių kultūros veiksnių (Šadrakova, Prunskus, 2007). Vadinasi, aukomis gali tapti tik silpnesni, nes stiprūs vaikai psichologiniam spaudimui ir įtakai nėra linkę pasiduoti. Taip pat verta pažymėti, kad dažniausiomis patyčių aukomis tampa tie vaikai, kurie yra kilę iš asocialiai apleistų šeimų, kuriose tėvai visiškai neskiria dėmesio savo vaikams, jų ugdymui bei jų asmeniniams poreikiams.

Kiškis (2016) teigia, kad mokyklose vykdomos prevencinės priemonės yra žymiai efektyvesnės, kai prevencija vykdoma visos mokyklos bendruomenėje, o ne dirbant individualiai su patyčias patyrusiu vaiku. Taigi prevencinės priemonės mokyklose pasiteisina tik tais atvejais, kai siekiama jas taikyti keičiama visa mokyklos kultūros atmosfera. Autorius pabrėžia, kad labai svarbu tikslingai suformuluoti prevencinių programų tikslus ir skirti jiems pakankamai laiko įgyvendinti. Mokyklose įgyvendinamos prevencinės priemonės prieš patyčias yra labai svarbios, nes šios programos dėka užkertamas vyresnių klasių auklėtinių vėlesnis agresyvumas. Dėl šių priežasčių prevencinės programos nukreiptos prieš patyčias turi būti vykdomos nuo pradinių klasių.

Prevencinės priemonės mokyklose apima šių priežasčių aiškinimąsi, jų priežastis, kodėl vaikas tapo patyčių auka, mokyklos bendruomenės švietimą patyčių klausimais, tikslų nuorodų, kaip reaguoti į patyčias, užkirsti kelią negatyviems dalykams tarp moksleivių. Vykdam patyčių prevenciją, į mokyklas atvyksta grupė deleguotų atstovų, kurie vykdo ir siekia įgyventi prevencines priemones mokyklose.

Kalbėdami apie paauglystę, psichologai Ribakovienė ir Pūras (2001), Auškelis (2006), neretai šį amžiaus tarpą vadina kriziniu, kadangi tai susiję su vaiko psichikos raidos netolygumais: vaikui labai svarbu išreikšti save, atskleisti savo individualybę, o charakterio bruožai, leidžiantys tą individualybę atskleisti, dar tik formuojasi. Vaikas nori būti savarankiškas, nepriklausomas, trokšta, kad su juo būtų skaitomasi, tačiau jokių socialinių prielaidų tokiam savarankiškumui įtvirtinti dar nėra. Vienas iš svarbių paauglystės uždavinių yra deramai įsisavinti visuomenėje egzistuojančias normas, vertybių sistemą, socialinius vaidmenis. Tai vadinama socializacija. Tačiau kartais šis procesas nevyksta sklandžiai. Paauglio socializacijos sunkumus gali lemti įvairiausi trukdymai. Tuomet prasideda asocialūs poelgiai, ryškėja asocialios asmenybės formavimosi požymiai. Vienas tokių poelgių yra patyčios, kurios vaikams mokykloje tampa užsiėmu ar specialiu būdu išreikšti save per delikventinį elgesį žeminant ir tyčiojantis iš kitų vaikų.

Jusienė (2007), Abromaitienė (2012), Žukauskaitė (2012), Gudžinskienė, Barkauskaitė – Lukšienė (2012) išskiria šias pagrindines vaikų, linkusių nusikalsti (tyčiotis) elgesio priežastis mokykloje: nesėkmės moksle (menki mokymosi pasiekimai); nuobodulys; stereotipinė mokytojų nuomonė apie

agresyvų elgesį (skatina menką savivertę); delinkventinio elgesio dominavimas bendraamžių grupėse; bendraamžių grupės atmetimas (skatina ignoravimą, priešišumą, prievartą, agresiją), būrimasi į netinkamai besielgiančias grupes; triukšminga mokyklos aplinka, nepalanki atmosfera; silpnas ryšys su mokykla (mokytojų nesidomėjimas, formalus įtraukimas į užklausinę veiklą, tėvų abejingumas, dažna mokytojų kaita); mokyklos feminizacija; nepakankama elgesio kontrolė, menkas dėmesys teigiamo elgesio skatinimui (dažnas bausmių naudojimas); pedagogų ir moksleivių sąveikos problemos; silpni socialiniai įgūdžiai (silpna savikontrolė, žema tolerancija frustracijai, dažniems neigiamiems pažymiams, jausmų suvokimo ir kt. problemos). Visi išvardinti aspektai terpė atsirasti patyčioms akcentuojant tai, kad tyčiotis ir žeminti vieni kitus linkę delinkventinio elgesio vaikai. Tuo tarpu jų aukomis tampa silpnesni vaikai.

Pažymėtina, kad elektroninės patyčios mokykloje dažnai orientuotos į konkretaus asmens pažeminimą ar pasityčiojimą, kadangi mokyklos kontekste patyčių objektais tampa silpnesni vaikai ir daugelis jų vieni kitus gerai žino, todėl toks pasityčiojimas tampa konkrečiu taikiniu vieno ar kito vaiko atžvilgiu, tokiu būdu patyčių objektas yra viešai identifikuotas (Kučinskas, Kučinskienės 2000). Tuo tarpu patyčios apskritai priskirtinos anoniminiam pobūdžiui, kadangi jos orientuotos į vieną asmenį, kuris pasirenkamas patyčių objektu siekiant pažeisti jo privatumą, paviešinant tam tikrus faktus ir skleidžiant šmeižikišką informaciją. Grįžtant prie elektroninių patyčių mokyklos ribose, kaip ir buvo minėta, šios patyčios orientuotos į konkretaus asmens ignoravimą, pasityčiojimą iš jo, tai apima ir atstūmimą, nepriėmimą į bendrą grupės veiklą, žeminant vaiką dėl jo skirtumų ar kitų vertinimu vadinamų trūkumų (Willard, 2006).

Mytton, DiGuseppi (2006) ir kt. nurodo, kad mokykla – pagrindas patyčių prevencijos programai įgyvendinti. Ankstyvas agresyvus elgesys yra priekabiavimo ir kriminalinio elgesio rizikos veiksnys. Nepaisant daugiau kaip 20 metų prevencijos programų vykdymo mokyklose, kyla klausimas dėl jų efektyvumo. Autorių išvados rodo, kad prevencinių priemonių taikymas mokykloje mažina agresyvų elgesį. Daug dėmesio skiriama prevencijos programoms, mažinančioms agresyvų ir smurtinį elgesį, kadangi agresyvus elgesys vaikystėje yra smurto ir kriminalinio elgesio rizikos veiksnys. Vreeman, Carrol (2007) teigia, kad būtina sisteminė intervencija, patyčioms mokyklose mažinti.

Yra nemažai prevencinių žingsnių, kurių gali imtis mokykla. Remiantis Mažoniene, Povilaičiu ir Suchodolska (2012), elektroninių patyčių klausimas gali būti įtrauktas į jau vykdomą patyčių prevencijos programą ar kitas prevencines veiklas kaip papildomas segmentas. Siekiant sumažinti elektroninių patyčių plitimą reikia įgyvendinti tokius veiksmus:

1. Reiškinių paplitimo įvertinimas. Pirmas žingsnis vykdant patyčių prevenciją yra šio reiškinių paplitimo įvertinimas. Vienas iš būdų tai padaryti yra atlikti anonimišką mokinių apklausą. Klausimynas gali vertinti skirtingas patyčių formas. Norint daugiau sužinoti apie elektroninių patyčių paplitimą, galima vertinti įvairiausių elektroninių patyčių būdų paplitimą (įžeidinėjimus, persekiojimą

ir kt.), virtualios erdvės vietas, kur jos pasireiškia (Facebook.com, one.lt, draugas.lt ir kt.) bei šio elgesio dažnumą. Atlikus apklausą, gali būti naudingas palyginimas pagal klases ir lytį. Tinkamai įvykdyta apklausa parodys, kokia situacija yra konkrečioje mokykloje. Remiantis gautais duomenimis galima imtis tolimesnių prevencinių žingsnių.

2. Mokyklos strategija. Mokykla, kuri norėtų sumažinti patyčių mastą mokykloje, turėtų sukurti patyčių mažinimo strategiją, kurioje būtų aiškiai įvardinama, kaip mokykla vertina tyčiojimąsi ir ko mokykla siekia. Strategijoje pirmiausiai turėtų būti aiškiai apibrėžtas patyčių reiškinys ir skirtingos jų formos, nes šis reiškinys kartais yra skirtingai suprantamas. Pavyzdžiui, mokiniams gali atrodyti visiškai normalu rašyti pašiepiančius komentarus apie savo bendraklasius ir jie tokio elgesio gali nepriskirti prie patyčių. Taigi strategijoje yra svarbu apibrėžti, koks elgesys yra laikomas netinkamu mokymo įstaigoje ir aiškiai aprašyti, kokie veiksmai priskiriami prie patyčių. Remiantis aprašytu apibrėžimu, yra kuriamos taisyklės ir skiriamos pasekmės už jų pažeidimą. Strategijoje taip pat gali atsirasti aiškūs nurodymai apie informacinių technologijų naudojimą mokykloje: informavimas apie naudojimosi apribojimą, apie mokyklos darbuotojų veiksmus, siekiant užtikrinti saugumą (pavyzdžiui, blokavimo programų diegimą), išpėjimas apie pasekmes už taisyklių pažeidimą.

Strategijos turinys turi būti aiškus ir suprantamas tiek vaikams, tiek jų tėvams, o strategija gali būti pristatyta visai bendruomenei.

3. Įstaigos personalo apmokymai. Mokymai gali suteikti mokyklos darbuotojams žinių apie patyčių reiškinį, jų priežastis ir pasekmes, reagavimo į patyčias bei jų prevencijos būdus. Kalbant apie elektroninį pasaulį, dauguma mokyklos darbuotojų, dirbdami su mokiniais, ugdo jų sąmoningumą saugumo virtualioje erdvėje klausimais. Tačiau vykstant nuolatiniam technologijų progresui, žinios greitai sensta ir situacija reikalauja vis naujų mokymų, įgūdžių atnaujinimo. Ugdymo įstaigos personalui svarbu žinoti, kur daugiausiai laiko praleidžia jaunimas internete, kokios yra informacinių technologijų funkcijos ir galimybės, kaip galima atpažinti elektronines patyčias ir kokios jų formos pasitaiko dažniausiai. Šias žinias mokyklos darbuotojams gali suteikti išoriniai konsultantai ar įstaigoje dirbantys specialistai, turintys atitinkamą išsilavinimą ir patirtį.

4. Tėvų švietimas. Tėvų vaidmuo sprendžiant patyčių situacijas yra labai svarbus. Ypatingai reikšmingas tėvų dalyvavimas yra elektroninių patyčių atvejais, kuomet patyčios vyksta už mokyklos teritorijos ribų, pavyzdžiui, namuose.

Tėvai ne visada žino, kokią informaciją apie save vaikai pateikia viešojoje erdvėje, kaip bendrauja, taip pat jiems gali trūkti informacijos apie tai, kur vyksta elektroninės patyčios ir kokiais būdais vaikai tyčiojasi vieni iš kitų virtualiai. Mokykla gali raginti tėvus domėtis tuo, ką vaikai veikia internete, skatinti juos dalyvauti vaikų švietime. Tėvams galima pristatyti saugumo internete rekomendacijas susirinkimų ir kitų susitikimų metu, tai pat siunčiant jiems informacinius laiškus. Informacinio pobūdžio laiške galima pastebėti, jog vaikai dažnai elgiasi neatsargiai elektroninėje erdvėje, viešina apie save daug

asmeninės informacijos, todėl tėvų prašoma pasidomėti savo vaikų virtualia reputacija. Taip pat tėvams gali būti pateikta naudinga informacija apie vaikų saugumą virtualioje erdvėje: apie tai, kur galima kreiptis pagalbos susidūrus su vienais ar kitais pavojais internete, paaiškinimas kokiais atvejais galima kreiptis į mokyklą, policiją, be to laiške gali būti nurodyti kontaktai mokyklos darbuotojo, galinčio konsultuoti tėvus saugumo internete klausimais.

Užsienio šalių patirtis rodo, jog mokyklose būtina sukurti konfidencialios pagalbos ieškojimo sistemą - tai skatina mokinius kreiptis pagalbos, jei jie tapo patyčių aukomis, arba informuoti apie matytas patyčias. Tėvų dalyvavimas patyčių prevencijoje taip pat labai svarbus. Tėvams mokykla turėtų suteikti informacijos apie patyčias, o tėvai turėtų informuoti mokyklą, jei žino, kad jų vaikas patiria patyčias ar pats yra skriaudėjas (Valeckienė, 2007).

Mažonienė, Povilaitis ir Suchodolska (2012) pabrėžia, kad galima sukurti mobiliųjų telefonų ir kompiuterių naudojimo taisyklės ugdymo įstaigoje:

- **Ribojimas.** Mokykla gali riboti naudojamą mobiliuosius telefonais, pavyzdžiui, uždrausti naudotis mobiliuosius telefonais pamokų metu, neleisti fotografuoti ir filmuoti mobiliųjų telefonų kameromis tiek per pamokas, tiek per pertraukas.

- **Personalo įtraukimas.** Mokykla gali paskirti vieną ar du darbuotojus, atsakingus už saugumo elektroninėje erdvėje užtikrinimą įstaigoje. Šalia techninės kompiuterių priežiūros, darbuotojai gali reguliariai tikrinti mokyklą kompiuteriuose esančių kietųjų diskų turinį. Pavyzdžiui, stebėti, ar mokiniai neįrašė savo asmeninės informacijos į mokyklos kompiuterį, t.y. informacijos, kuri neturi būti viešai prieinama. Taip pat paskirti darbuotojai gali rūpintis ugniasienių, filtravimo ar stebėjimo programų diegimu, priežiūra ir duomenų peržiūra (stebėjimo programos leidžia peržiūrėti naršymo internete istoriją).

- **Instrukcijos.** Kompiuterių klasėje gali būti pakabintos trumpos saugumo instrukcijos mokiniams. Pavyzdžiui, priminimas išsiregistruoti iš svetainės; priminimas netalpinti savo asmeninės informacijos bendro naudojimo kompiuteryje ir kt.

- **Rekomendacijos.** Mokiniams gali būti pateikiamas rekomenduojamų svetainių sąrašas, kur vaikai gali rasti atsakymus į jiems rūpimus klausimus. Svetainių sąrašas gali būti pateikiamas tuomet, kai mokytojas užduoda namų darbus ir prašo surasti informaciją internete. Internetas yra didžiulis tinklas, kuriame yra nemažai vaikams žalingos informacijos, todėl aklaie ieškodamas informacijos be aiškių nurodymų vaikas gali aptikti ir netinkamo turinio informaciją.

- **Taisyklės.** Taisyklės gali drausti naudotis informacinėmis technologijomis mokyklos teritorijoje su tikslu pažeminti kitą(-us). Pavyzdžiui, negalima susirašinėti naudojant keiksmažodžius, platinti žeminančius vaizdus, nuotraukas. Ir jeigu elektroninių patyčių atveju paaiškės, kad žinutės, laiškas ar kita žeidžianti informacija buvo išsiųsta pamokų metu ar iš mokyklai priklausančių kompiuterių, skriaudėjai gali susilaukti nuobaudų už taisyklės pažeidimą. Taisyklėse gali būti aprašytos

instrukcijos, kaip mokinys turi elgtis pamatęs netinkamą turinį virtualioje erdvėje (pavyzdžiui, turi pakviesti darbuotoją, atsakingą už saugumo elektroninėje erdvėje užtikrinimą).

Tačiau bet koks taisyklių rinkinys bus neefektyvus, jeigu mokiniams nebus aiškinamas taisyklių turinys ir nebus ugdomos tinkamos nuostatos. Vykdamas prevencinį darbą mokykloje, svarbu šviesti moksleivius apie tinkamą bendravimą bei saugų elgesį elektroninėje erdvėje.

Kaip teigia Mažonienė, Povilaitis ir Suchodolska (2012), vykdamas prevencinį darbą mokykloje, svarbu šviesti moksleivius apie tinkamą bendravimą ir saugų elgesį elektroninėje erdvėje:

- **Supažindinimas su taisyklėmis.** Pirmiausia reikėtų supažindinti mokinius su bendromis saugumo taisyklėmis:

- svarbu atsargiai parinkti prisijungimo / vartotojo slaptažodžius ir nesidalinti jais su kitais, net su savo geriausiais draugais, taip pat nereikėtų jungtis prie savo pašto ar profilio stebint kitiems;

- reikėtų kruopščiai apgalvoti, kokią informaciją apie save pateikti. Vertėtų vengti skelbti savo kontaktinę informaciją (telefono numerį, gyvenamos vietos adresą, mokymo įstaigą ir t. t.).

- kaip ir realiame pasaulyje, virtualioje erdvėje egzistuoja bendravimo etiketo taisyklės, kurių reikėtų laikytis.

- **Nurodymai, kur kreiptis.** Moksleiviams reikia paaiškinti, kaip susidūrus su elektroninėmis patyčiomis jie galėtų elgtis ir kur kreiptis. Būtina kalbėti su moksleiviais apie suaugusiųjų vaidmenį, sprendžiant patyčių situaciją, kviesti vaikus dalintis ir pasakoti suaugusiems apie patiriamas patyčias.

- **Nurodymai, kaip reaguoti.** Svarbu kalbėti su vaikais apie reikšmingą stebėtojų vaidmenį elektroninių patyčių situacijoje, aptarti, kaip stebėtojai galėtų reaguoti, bandydami užstoti patyčias patiriantį vaiką, pavyzdžiui, papasakoti mokyklos darbuotojui apie elektronines patyčias.

- **Mokinių įtraukimas į prevenciją.** Naudinga kviesti vyresnių klasių mokinius ieškoti informacijos apie saugumą virtualioje erdvėje, ruošti prezentacijas ir vesti kitiems mokiniams pamokas apie interneto pavojus ir tai, kaip jų išvengti.

Dažnai informacija, išgirsta iš bendraamžių ar vyresnių vaikų, mokiniams gali atrodyti įdomesnė, aiškesnė ir prieinamesnė, negu tuomet kai ją pristato suaugęs žmogus. Tokio pobūdžio pamokos gali būti vedamos su suaugusiųjų priežiūra. Patirties iš mokinių gali semtis ir mokyklos darbuotojai – mokiniai gali būti puikūs patarėjai informacinių technologijų klausimais. Suaugusiųjų pasitikėjimas vaikais ir įtraukimas į prevencinę veiklą gali kelti jų savivertę ir gerinti socialinius įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad norint, jog prevencinės veiklos duotų teigiamų rezultatų, į prevencines veiklas, jų kūrimą ir įgyvendinimą turi būti įtraukti visi, esantys aplink mokinius, asmenys, taip pat – patys mokiniai. Visų pirma būtina įvertinti situaciją mokykloje, kurioje ketinama diegti prevencines programas, tuomet sukurti strategiją elektroninių patyčių pasireiškimo mažinimui. Įvertinus situaciją mokykloje, sukūrus strategiją, būtina apmokyti mokyklos personalą, taip pat mokykla turi paskirti atsakingus asmenis už elektroninių patyčių programų vykdymą ir įgyvendinimą mokykloje.

Svarbu šviesti mokinių tėvus, instrukuoti mokinius, kaip reikia elgtis elektroninėje erdvėje, kaip apsaugoti savo asmeninius duomenis, kad jais negalėtų pasinaudoti kiti asmenys, taip pat svarbu vaikus išmokyti bendravimo etiketo elektroninėje erdvėje. Įgyvendinus visus šiuos punktus mokykla gali tikėtis teigiamų prevencinių programų rezultatų. Taip pat vienas iš prevencijos būdų – panaudoti egzistuojančias patyčių prevencijos programas elektroninių patyčių prevencijai. Toliau darbe bus apžvelgiama elektroninių patyčių prevencinės programą „Saugesnis internetas“.

2. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENCINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ EDUKACINIŲ INOVACIJŲ VERTINIMAS

2.1. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ kilmė ir esmė

Šio skyriaus tikslas pristatyti elektroninių patyčių prevencinę programą „Saugesnis internetas“.

„Saugesnis internetas“ – tai Europos Komisijos (toliau - EK) Informacinės visuomenės direktorato programa, nuo 1999 metų vykdoma visose ES šalyse. Lietuva – pirmoji iš Baltijos šalių, kurioje įgyvendinama „Saugesnio interneto“ programa. 2005 metais Lietuvoje programą pradėjo įgyvendinti bendrovė „Bitė Lietuva“, Švietimo ir mokslo ministerija ir Socialinių ir psichologinių paslaugų centras, laimėję EK skelbtą konkursą. Nuo 2007 m. balandžio mėn. programa buvo įgyvendinama Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos kartu su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Nuo 2009 m. balandžio mėn. šią programą įgyvendino Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba (RRT) kartu su Švietimo informacinių technologijų centru (ITC). Nuo 2012 m. liepos mėn. ITC vykdo Saugesnio interneto programos koordinavimą, bendradarbiaudamas su RRT ir dviem naujais partneriais – asociacija „Langas į ateitį“ (LĪA) ir viešąja įstaiga „Vaikų linija“ (VL).

2015 – 2016 metų laikotarpiu Saugesnio interneto projekto (Safer Internet Centre Lithuania: draugiskasinternetas.lt) veiklas tęsia 4 partneriai: Informavimo centras – Švietimo informacinių technologijų centras (ITC); Informavimo / mokymo centras – „Langas į ateitį“; Pagalbos linija – „Vaikų linija“; Karštoji linija – Ryšių reguliavimo tarnyba (RRT).

Programos tikslai:

- Sumažinti neteisėto turinio ir spręsti žalingo elgesio internete problemą. Numatoma steigti nacionalinius kontaktinius centrus, kuriems visuomenė galėtų pranešti apie neteisėtą interneto turinį ir su juo susijusį žalingą elgesį; ypatingą dėmesį numatoma skirti seksualinio vaikų išnaudojimo ir jų viliojimo atvejams.
- Skatinti kurti saugesnę interneto aplinką. Bus skatinamos šios srities savitvarkos iniciatyvos, vaikų bei jaunimo dalyvavimas kuriant saugesnę interneto aplinką, visų pirma steigiant jaunimo grupes.
- Informuoti visuomenę. Vaikų, jų tėvų ir mokytojų informavimas. Skatinti teigiamų rezultatų sklaidą dalijantis gerąja patirtimi nacionalinių informavimo centrų tinkle. Remti kontaktinius centrus, kuriuose tėvai ir vaikai gali gauti patarimų, kaip saugiai naudotis internetu.

Programos uždaviniai:

- Saugesnio interneto informavimo centro funkcijų vykdymas – tai visuomenės švietimas saugaus interneto klausimais.
- „Karštosios linijos“ funkcijų vykdymas. Interneto svetainėje paspaudę nuorodą http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/misc/report_form bet kada galima pranešti apie pastebėtą neteisėtą ar žalingą informaciją internete, kuri bus patikrinama ir perduodama atsakingoms institucijoms.
- „Pagalbos linijos“ funkcijų vykdymas. Skambinant daugelyje Europos šalių veikiančiu vienodu nemokamu pagalbos vaikams telefono numeriu 116111 teikiama pagalba vaikams, internete susidūrusiems su tokiais pavojais kaip viliojimas, patyčios, priekabiavimas, žalingas turinys, ar kita nemalonia ar bauginančia patirtimi naudojantis interneto technologijomis (www.langasiateiti.lt).

Programos kūrėjų nuomone, Lietuvai aktuali „Saugesnis internetas“ programa, nes:

- Šalyje vis labiau populiarėjant internetui, svarbu nuo pat pradžių užtikrinti juo gaunamos informacijos kokybę ir saugumą;
- Vaikai ir paaugliai yra vieni aktyviausių interneto naudotojų;
- Interneto saugumo problema yra per menkai suvokiama visuomenės ir internetą naudojančių vaikų tėvų;
- Tėvams, mokytojams bei jaunimui trūksta žinių, kaip saugiai naršyti internete, apsisaugoti nuo žalingos informacijos bei kur kreiptis, susidūrus su žalingu ar nelegaliu turiniu internete;

Vasario mėnesį visoje Europoje plačiai minima „Tarptautinė saugesnio interneto diena“. Todėl vienas iš pagrindinių renginių, jau tapęs tradicija, vyksta vaikų ir jaunimo konferencija Lietuvos Respublikos Seime, kuri organizuoja Lietuvos žmogaus teisių lyga, kartu su LR Seimo, Švietimo, mokslo ir kultūros 28 komitetu, Informacinės visuomenės plėtros komitetu, Švietimo ir mokslo ministerijos Informacinių technologijų centru (ITC), LR Ryšių reguliavimo tarnyba (RRT) bei renginio partneriais – Lietuvos mokinių Parlamentu, VšĮ „Vaikų linija“, „Bibliotekos pažangai“, VPU, TEO LT, AB, UAB „Omnitel“, UAB „Microsoft Lietuva“ (Vaikų ir jaunimo akcija „Lietuvos Respublikos Seimas atveria duris Tarptautinei Saugesnio interneto dienai“, 2011).

Taip pat organizuojami konkursai: 2 min. Filmukų ir piešinių kūrimas, kurie skirti mokyklinio amžiaus jaunimui bei siekiama atkreipti dėmesį į „Saugesnio interneto“ vykdomas programas. (Saugesnio interneto diena, 2011). Viešosios bibliotekos siekdamos įsitraukti į „Saugesnio interneto programas“ 2011 m. pirmą kartą organizavo Gustavo „Protų kovas“. Minėtos veiklos metu taip pat vaikus ir paauglius siekiama supažindinti su saugaus interneto naudojimosi bei apsaugojimo galimybėmis (Saugesnio interneto diena 2011). 2009 metais vyko tarptautinis „Saugesnio interneto 2009“ forumas, kuriame dalyvavo mokiniai, mokytojai, tėvai ir įvairių institucijų atstovai. Dalyviai turėjo galimybę išvardyti daugybę internetinių pavojų: nuo netinkamo turinio informacijos, internetinio

priekabiavimo, įžeidžiančių komentarų, privatumo ir teisių pažeidimo, elektroninių duomenų vagysčių iki psichologinės priklausomybės ir t. t.

Visi pavojai, kurie vaikų tyko gatvėje, internete pasiekiami vienu pelės klavišo spustelėjimu. Kas turi būti atsakingas už vaikų mokymą, kaip saugiai naudotis internetu, kaip tai turėtų būti daroma, kokios priemonės reikalingos, su kokiomis problemomis susiduriama? Į visus šiuos ir panašius klausimus atsakymų ieškojo forumo dalyviai.

Tolimesni „Saugesnio interneto“ programos žingsniai:

- Saugaus interneto reklaminė kampanija;
- Tinklalo išplėtimas;
- Švietėjiškos iniciatyvos mokyklose;
- „Saugesnio interneto“ dienos paminėjimas vasario mėn. pradžioje;
- Programos edukacinės inovacijos susijusios su e-patyčių mažinimu.

Pažymėtina, kad dėl didelio patyčių masto mokyklose kiekvienoje gimnazijoje diegiamos specializuotos programos, kurios mažintų patyčių mastą kiekvienoje mokykloje, kurioje vykdomos patyčių prevencijos programos. Dažnai vykdant šias prevencines programas į jas įtraukiami ir patys vaikų tėvai, siekiant efektyvesnio prevencinės programos įgyvendinimo. Tokio pobūdžio programos jau tapusios viena aktualiausių ir dažniausiai įgyvendinamų prevencinių programų prieš patyčias. Parengus prevencinę programą ji patvirtinama, vėliau pristatoma mokyklos bendruomenei, prie jos prijungiant mokyklos darbuotojus, kaip šios programos įgyvendintojus ir skleidėjus. Tokiu būdu įgyvendinami visi programoje numatyti patyčių prevencijos uždaviniai.

Saugesnio naudojimosi internetu veiksmų plano (angl. SIAP) (toliau – programa) tikslas – skatinti saugiau naudotis internetu ir Europos lygiu sudaryti interneto pramonės plėtrai palankias sąlygas.

Pirmą kartą priimtoji programa buvo vykdoma ketverius metus nuo 1999 m. sausio 1 d. iki 2002 m. gruodžio 31 d., ir jai buvo skirtas 25 mln. EUR biudžetas. Europos Parlamentas ir Taryba nusprendė pratęsti programos vykdymą dar dvejiems metams – nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2004 m. gruodžio 31 d. Iš viso 1999–2004 metų laikotarpiui buvo skirtas 38,3 mln. EUR biudžetas.

Programa buvo vykdoma įgyvendinant trijų krypčių veiksmus:

1. kuriama saugesnė aplinka (sukuriamas Europos specialiųjų telefono linijų tinklas, kuriuo galutiniai vartotojai gali pranešti apie neteisėtą interneto turinį, ir skatinamas savireguliacijavimas bei elgesio kodeksų taikymas);
2. kuriamos filtravimo ir vertinimo sistemos;
3. skatinami informavimo veiksmai.

Per 2003–2004 m. laikotarpį programos taikymo sritis buvo praplėsta, į ją įtraukus naujas interneto technologijas, įskaitant mobilios ir plačiajuosčio ryšio paslaugas, interneto žaidimus, keitimąsi bylomis tarp lygiaverčių šalių ir įvairių rūšių tiesioginį bendravimą, tokį kaip pokalbių svetainės ir skubiosios

žinutės, visų pirma siekiant geriau apsaugoti vaikus ir mažamečius. Geresnis bendradarbiavimas taip pat buvo skatinamas sukvietus visus šioje srityje dirbančius valstybių narių atstovus ir projektų pagal įvairias veiksmų kryptis, visų pirma specialiųjų telefono linijų ir informuotumo didinimo srityje, dalyvius į forumą saugesnio interneto naudojimo klausimais.

Vertinimo ataskaitoje yra pateiktos septynios rekomendacijos, kurios dar skirstomos į kelias smulkesnes rekomendacijas:

Specialiosios telefono linijos

1. Padidinti specialiųjų telefono linijų matomumą;
2. Plačiau informuoti galutinius vartotojus ir žiniasklaidą apie specialiąsias telefono linijas.
3. Gerinti specialiųjų telefono linijų operatorių ir kitų suinteresuotųjų šalių, ypač policijos ir interneto paslaugų teikėjų (IPT), bendradarbiavimą;
4. Skatinti visoje Europoje derinti specialiųjų telefono linijų veiklą ir policijos darbo metodus;
5. Parengti vadovą, kuriame būtų išaiškinta informacijos mainų tvarka ir pateiktos gairės dėl geriausios patirties, šiame darbe dalyvaujantiems asmenims apibrėžiančios veiklos strategijas, etikos reikalavimus bei procedūras;
6. Koordinuoti Europos neteisėto turinio juodojo sąrašo sudarymą ir skatinti IPT plačiai jį taikyti.

Sąmoningumo kėlimas

7. Keliant sąmoningumą būtina daugiausia dėmesio skirti konkrečioms tikslinėms grupėms ir plačiau jas aprėpti:

8. Reikalauti, kad informacijos centrai įgyvendintų specialiai vaikams, tėvams ir mokytojams parengtas strategijas;

9. Skatinti nacionalinių administracijų (pvz., švietimo ministerijų) diskusiją siekiant išsiaiškinti, kaip saugiau naudotis internetu mokyklose (mokytojų mokymas, mokymo planai, jaunimo tarybų kaip mokyklų savireguliacijos organų steigimas);

10. Skatinti žiniasklaidą aktyviau dalyvauti sąmoningumo kėlimo kampanijose;

11. Sąmoningumo kėlimo veiklai skirti didesnę biudžeto dalį.

12. Vaikus ir jaunuolius įtraukti į problemų nustatymo bei sprendimų ieškojimo procesą;

13. Išklaustyti vaikų nuomones ir įtraukti juos į atitinkamų sąmoningumo kėlimo žinučių kūrimo bei sprendimų ieškojimo veiklą.

14. Didinti galutinių vartotojų informuotumą apie galimybes filtruoti turinį;

15. Skatinti informacijos centrus plačiau informuoti apie filtravimo priemones, ypač tėvus ir mokyklas;

16. Vertinti įvairių filtravimo sprendimų efektyvumą.

17. Europos lygiu skatinti sektoriaus savireguliacijos sprendimus;

18. Skatinti diegti amžiaus patikrinimo sistemas;

19. Skatinti keistis geriausia patirtimi, *inter alia*, elgesio kodeksais, turinio žymėjimo ir vertinimo sistemomis.

20. Planuoti ateities technologijų pasiekimus ir vartotojų galimybes:

21. Analizuoti vienodos linkmės paslaugų ir naujų bendravimo būdų poveikį vaikų saugumui ir vartotojų elgsenai bei skleisti rezultatus (<http://eur-lex.europa.eu>).

Saugiam darbui virtualioje erdvėje būtina skirti ypatingą dėmesį, todėl kuriant saugaus interneto naudojimą(-si) įtraukiama ir mokykla. Labai svarbu išsiaiškinti, kokiais galimais būdais siekiama moksleivius supažindinti su virtualioje erdvėje egzistuojančiomis galimybėmis bei rizika. R. Berns (2008) pabrėžia, kad mokykloje privalu, jog paaugliai būtų įtraukiami į mokyklos visuomenės gyvenimą, įtakojančius kokybiškesni tarpusavio bendravimą bei tobulėjimą. Šioje švietimo institucijoje individas privalo pasirengti ateičiai – tai darbui ir technologijų pokyčiams.

Stiprinant saugų paauglių naršymą virtualioje erdvėje, skatinama klasėje kurti interneto naudojimosi taisykles, kurių kūrime dalyvautų mokiniais ir mokytojais. Taip pat raginama per 33 pokalbius domėtis, kokios svetainės ar tinklapiai dominuoja paauglių kasdienybėje bei siekti kuo daugiau mokinių įtraukti į diskusijas ar atvirus dialogus apie saugaus interneto naršymą, aptariant interneto grėsmes bei galimybes. Po diskusijų sukurti rekomendacijų dokumentą (sąsiuvinį), kuris gali būti informavimo priemonė tėvams. Šios prevencinės priemonės gali palengvinti mokytojams darbą bei prieinamu būdų tėvus informuoti apie atžalų pomėgius internete (Tips for Safe Internet Use, 2003).

Sekančiame skyriuje rašoma apie elektroninių patyčių prevencinę programą „Saugusis internetas“, jos metu diegiamą pamokų ciklą ir apie kiekvieną ciklo pamoką.

2.2. Programos „Saugusis internetas“ edukacinės inovacijos

Inovacija – produktas, procesas ar sistema, kuri yra nauja individui, grupei žmonių ar įmonių, pramonės sektoriui ar netgi visuomenei (Jakubavičius, Strazdas, Gečas, 2003). Programos „Saugusis internetas“ penkių prevencinių pamokų ciklas gali būti traktuojama kaip edukacinė inovacija pasirinktos ugdymo institucijos švietimo subjektams, nes anksčiau jie tokių pamokų ciklą, skirtų elektroninių patyčių prevencijai, nediegė. Edukacinė inovacija – penkių atskirų pamokų ciklas. Kiekvienoje pamokoje kalbama apie elektroninių patyčių prevenciją teoriniame pamokos įvade, pateikiami įžanginiai klausimai, paruoštas vaizdo siužetas po kurio seka diskusija, darbas grupėse pamokos tematika, diskusija po darbo grupėse pamokos tema, pamokos apibendrinimas, išvados. Toliau apie kiekvieną pamoką detalčiau.

1 Pamoka. Pažink netinkamą turinį internete. Tikslas: suprasti, kad ne visa internete esanti informacija yra tinkama ir patikima, išmokyti vertinti ją kritiškai, suprasti, ką internete galima skelbti, o ką ne.

Metodai: įžanginiai klausimai, atvejų analizė, diskusijos.

Teorinis įvadas: Visą internete skelbiamą informaciją Lietuvoje reglamentuoja įvairūs teisės aktai, už kurių nesilaikymą numatyta administracinė, civilinė ar net baudžiamoji atsakomybė. Draudžiamas yra pornografinės, pedofilinės, rasinę ir tautinę nesantaiką kurstančios informacijos skelbimas.

Draudžiama ir ribojama informacija. Internete paskelbta informacija tampa vieša. Deja, internete gana neretai aptinkama tokio turinio informacijos, kurios viešą skelbimą įstatymai riboja arba visiškai draudžia. Dėl to informacija gali būti skirstoma į ribojamą arba draudžiamą.

Draudžiama informacija – tai informacija, kurios paviešinimas ir (ar) platinimas yra draudžiamas pagal galiojančius įstatymus:

- pornografinio turinio informacija (įskaitant informaciją, kurioje vaizduojamas vaikų išnaudojimas lytiniam santykiavimui (pedofilija));
- informacija, kuria tyčiojamosi, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausančią asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų;
- kita įstatymais draudžiama informacija, pavyzdžiui, šmeižtas, šantažas ir pan.

Ribojama informacija yra reglamentuojama siekiant apsaugoti nepilnamečius asmenis. Tai informacija, kuri daro neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi:

- informacija, susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu, nusikalstamos veikos modeliavimu;
- erotinio pobūdžio informacija, kai skatinamas lytinis geismas, rodomas lytinis aktas ar kita su tuo tiesiogiai susijusi informacija;
- informacija, kurioje rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas (išskyrus atvejus, kai tai būtina tapatybei nustatyti);
- informacija, sukelianti baimę ar siaubą, skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę;
- kita įstatymais ribojama informacija.

Atsakomybė.

Daugelyje valstybių informaciją internete siekiama kontroliuoti teisės aktais, tačiau dėl interneto specifikos juos taikyti gerokai sudėtingiau nei kitose visuomenės informavimo priemonėse. Vienas pagrindinių įstatymų, reguliuojančių visuomenės informavimo sritį Lietuvoje – Visuomenės informavimo įstatymas. Nors jame internetas nėra išskirtas kaip savarankiškas būdas viešai platinti informaciją, konkrečiai neapibrėžta ir atsakomybė už internetu platinamos informacijos turinį, tačiau tai nereiškia, kad internetu skelbiamai informacijai netaikomi visuomenės informavimo principai (jie apibrėžti Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnyje), o atsakomybės už internete išplatintą pranešimą nėra. Tokiu atveju atsakomybė būtų taikoma remiantis bendraisiais atsakomybės kilimo pagrindais. Informaciją internete reglamentuoja ir kiti įstatymai. Pavyzdžiui, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas nustato viešosios informacijos, darančios

nepilnamečiams neigiamą poveikį, kriterijus, apibrėžia, kokia informacija ribojama, o kokia draudžiama. Reklamos įstatymas aiškiai įvardija draudžiamą reklamą. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo tikslas – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, susijusią su asmens duomenų tvarkymu. Be pirmiau išvardytų Lietuvos Respublikoje veikia ir daugiau įstatymų, o kai kurios nuostatos, draudžiančios arba ribojančios tam tikrą informaciją, atsispindi Baudžiamajame kodekse, Civiliniame kodekse ir Administracinių teisės pažeidimų kodekse.

Pamokos veiklos.

Pradėkite nuo įžanginių klausimų.

Įžanginiai klausimai

- Ar visa informacija internete yra tinkama nepilnamečiams?
- Pateikite keletą netinkamos informacijos internete pavyzdžių.
- Ką daryti susidūrus su netinkama informacija internete?
- Kaip atskiriate patikimą informaciją nuo iškreiptos?

Darbas grupėse

Pasiūlykite ir padėkite vaikams sugalvoti galimus saugaus elgesio scenarijus internete.

Situacijos:

- 1 atvejis. Naršydami internete susiduriate su sprogmenų gamybos namuose aprašymu.
- 2 atvejis. Internete aptinkate svetainę, kurioje vaizduojamos smurto scenos.
- 3 atvejis. Kaip įsitikinti, kad internete surasta informacija yra tikroviška ir tinka mokykliniam referatui?

Rekomenduojami scenarijai:

1. Pranešti suaugusiems (suaugusieji turi būti pasirengę tokiam pokalbiui). Pranešti www.draugiskasinternetas.lt.
2. Pranešti suaugusiems (suaugusieji turi žinoti, kur dėl to kreiptis). Pranešti www.draugiskasinternetas.lt.
3. Išsiaiškinti, kas ir kiek patikimas šios informacijos autorius (savininkas). Gauti panašią informaciją iš kelių šaltinių.

Diskusija.

Surenkite diskusiją. Vaikai tegu dalijasi savo žiniomis, mokytojas tik moderuoja ir pataria socialinės elgsenos temomis.

Klausimai: diskusijai:

- Kas turėtų stengtis, kad internetas būtų saugus visiems?
- Kas atsako už įstatymu draudžiamos informacijos paskelbimą internete?
- Ką galvojate apie vaikų ir tėvų sutartį dėl tinkamo interneto naudojimo?
- Kam reikėtų pranešti apie aptiktą netinkamą interneto turinį?

Paskelbkite trumpą pamokos išvadą

Tam galėtų tikti ir Ryšių reguliavimo tarnybos vaizdo siužetas „Prieš žalingą turinį internete“ <http://youtu.be/ETnersjsPgQ>

2 pamoka. Stabdyk patyčias socialiniuose tinkluose.

Pamokos tikslas: suvokti šmeižto ir patyčių grėsmes socialiniuose tinkluose, atrasti ir priimti saugaus elgesio juose strategijas.

Priemonės: vaizdo siužetas, projektorius, ekranas.

Metodai: vaizdo siužeto peržiūra, atvejų analizė, diskusijos.

Teorinis įvadas

Viena iš didžiausių grėsmių vaikams internete – patyčios. Be abejo, ši problema kyla realiame gyvenime, tačiau dėl kone neribotų interneto ir technologinių galimybių gali pasiekti nevaldomą mastą ir įgyti įvairiausias formas.

Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenimis, Lietuva pagal vaikų, iš kurių tyčiojamasi, skaičių – pirmauja iš 36 tyrime dalyvavusių šalių. Kasdien patiriamos patyčios ne tik gniuždo vaikus, bet ir moko agresyvaus elgesio, kurį vėliau dalis žmonių perkelia į savo šeimą ir aplinką. Siekiant pristabdyti ydingą smurto ratą, reikalingi nacionalinio masto veiksmai – priekabiavimo prevencijos programa, visuomenės švietimas, įvairios iniciatyvos, atkreipiančios dėmesį į šią skaudžią problemą.

Pačioje mokymo įstaigoje mokytojai dažniausiai pastebi tiesiogines – fizines ar verbalines patyčių formas. Tačiau pavojingiausios yra iš šalies nepastebimos – netiesioginės (emocinės) bei elektroninės patyčios (angl. cyber bullying), iššaukiančios ir suicidinius atvejus.

Patyčios elektroninėje erdvėje vyksta internetu, elektroniniu paštu, mobiliuoju telefonu ar kitose elektroninėse terpėse, paskelbiant ir siunčiant netinkamus tekstus, melą, prasimanymus, paveikslus, vaizdo įrašus apie asmenis, skelbiant privačius jų duomenis (pavyzdžiui, pokalbių tekstą).

Patyčių objektui paprastai iškyla neįveikiama problema – jis negali nei pašalinti tų duomenų, nei jų paneigti, dažniausiai tiksliai nežino nei kas juos skleidžia, nei kas šiuos duomenis gauna. Dėl šių duomenų privataus pobūdžio asmuo dažniausiai vengia kreiptis pagalbos į tėvus ir mokytojus, todėl nerandant išeities neretai jam kyla minčių ir apie savižudybę. Skriaudėjai tą nujausdami dažniausiai ir jaučiasi nebaudžiami.

Daug informacijos ir patarimų rasite svetainėje <http://www.bepatyciu.lt>.

- Patyčių priežastys gali būti pačios įvairiausios, pavyzdžiui: vieni vaikai tyčiojasi iš kitų, nes nori jaustis ir prieš kitus atrodyti stipresni;
- kiti vaikai gali tyčiotis dėl to, kad patys kadaise yra patyrę patyčias;
- galbūt tyčiojamasi dėl nesaugumo jausmo;
- niekas besityčiojantiems vaikams nepaaiškina, kad patyčios yra netinkamas elgesys.

Patyčias elektroninėje erdvėje stabdyti reikia:

- parodžius nepritarimą skriaudėjams, neskatinant ir neplatinant jų skleidžiamos informacijos;
- aukai nekreipiant dėmesio į žeidžiančią informaciją, neatsakant į ją;
- socialiniuose tinkluose ar tiesioginių žinučių programose blokuojant nepageidaujamus siuntėjus;
- savo socialinio tinklo svetainėje apribojant komentavimą;
- kreipiantis į svetainės administratorių, tėvus ir kitus suaugusius.

Pastebėjus patyčias, negalima:

- palaikyti ir skatinti skriaudėjų, domėtis patyčių turiniu;
- atsakyti skriaudėjams patyčiomis arba prieš juos teisintis;
- veltis į bet kokį santykių aiškinimąsi.

Pamokos veiklos.

Priklausomai nuo vaikų amžiaus ir motyvacijos, galima pradėti nuo įžanginių klausimų arba iškart parodyti vaizdo siužetą.

Įžanginiai klausimai

- ar leidžiate visiems rašyti ant savo *Feisbuko* paskyros (profilio) sienos?
- ką darote su piktomis, įžeidžiančiomis žinutėmis?
- ar persiunčiate gautas įžeidžiančias žinutes, jei jos neliečia jūsų?

Vaizdo siužetas

Pademonstruokite vaizdo siužetą, jį aptarkite (pateikiama keletas siužetų jūsų pasirinkimui). Video dienoraštis „Elektroninės patyčios. Ar žinai, kaip jas sustabdyti?“, kūrėjas – VŠĮ „Vaikų linija“. Trukmė – 6:27 min. (siužetą sudaro kelios dalys – iki 2:45 minutės pateikiama situacija, likusioje dalyje situacija išsprendžiama; pamokos metu po pirmos dalies siužetą galima sustabdyti ir su vaikais paieškoti situacijos sprendimo būdų, o aptarus parodyti likusią dalį).

Darbas grupėse

Pasiūlykite ir padėkite vaikams sugalvoti galimus saugaus elgesio scenarijus socialiniuose tinkluose.

Situacijos:

- 1 atvejis. Savo *Feisbuko* paskyros *sienoje* randate įžeidžiančią žinutę.
- 2 atvejis. Sužinote, kad jūsų klasės *draugai* interneto svetainėje platina įžeidžiančią, jus šmeižiančią informaciją.
- 3 atvejis. Elektroniniu paštu gaunate jūsų nedraugą įžeidžiančią informaciją su raginiu ją platinti kitiems.

Rekomenduojami scenarijai:

1. Apriboti savo paskyroje teises kitiems rašyti ant jūsų *sienos*. Įžeidžiančią informaciją pašalinti.

2. Pranešti tos svetainės administratoriui. Prireikus, pasitarti su tėvais ar kitais suaugusiais.
3. Gautą e. laišką pašalinti. Neplatinti.

Diskusija

Surenkite diskusiją. Vaikai tegu dalijasi savo žiniomis, mokytojas tik moderuoja ir pataria socialinės elgsenos temomis.

Klausimai diskusijai:

- Pasiūlykite, kaip geriausia sustabdyti patyčias internete?
- Kaip *Feisbuke* apriboti *draugų* ratą?
- Kaip *Feisbuke* apsaugoti nuo svetimų užrašų ant *sienos*?
- Kur kreiptis, jei internete aptikote jus šmeižiančią informaciją?

Paskelbkite trumpą pamokos išvadą.

Tam gali tikti ir Ryšių reguliavimo tarnybos vaizdo siužetas „Prieš patyčias internete“ <http://youtu.be/0nMEv1O5la0>

3 Pamoka. Saugiau naudokis telefonu.

Tikslas: suprasti mobiliųjų technologijų sukeltas grėsmes asmens privatumui ir saugumui, susipažinti su saugesniu jų naudojimu.

Metodai: įžanginiai klausimai, atvejų analizė, diskusijos.

Teorinis įvadas.

Šiandien mobilusis telefonas yra nepakeičiama bendravimo ir informacijos priemonė, siūlanti daugybę patrauklių galimybių – juo galima fotografuoti, filmuoti, įrašyti garsą, prisijungti prie mobiliojo interneto, siųsti ir gauti įvairaus turinio žinutes, žiūrėti televiziją ar naudotis vaizdo skambučiais. Kitaip sakant, mobiliuoju telefonu galima daryti beveik viską, ką galima prie interneto prijungtu asmeniniu kompiuteriu.

Mobiliems telefonams vis labiau populiarėjant, itin svarbu išmanyti jų naujoves ir mokėti saugiai jomis naudotis. Mobilusis, o ypač išmanusis telefonas ne tik vaikui suteikia prieigą prie pasaulio, bet ir pasauliui prieigą prie jo. Vaikas tampa visiems pasiekiamas dažniausiai ištiesą parą, taip pat kai jis yra vienas, kai šalia nėra suaugusiųjų. O pasauliui prieigą prie savo vaiko net ir tuo metu, kai vaikai būna ne namuose ir be tėvų priežiūros.

Vaikai puikiai įgudę ne tik kalbėti ir siųsti sms, bet ir naršyti, fotografuoti, dalintis, naudotis įvairiomis programėlėmis, kurios gali padėti ir mokytis, ir turiningai leisti laisvalaikį. Galimybės visada susijusios su grėsmėmis. Vaikai mobiliaisiais telefonais gali naršyti jiems netinkamą interneto turinį, jame skelbti telefonu nufotografuotą ar nufilmuotą medžiagą, ja keistis tarpusavyje ir su nepažįstamaisiais, gauti iš jų netinkamo turinio žinučių, tapti patyčių ar persekiojimo aukomis. Vaikai net to nesuvokdami gali paskelbti savo nuotrauką, namų adresą, telefono numerį viešai internete. Nors

yra telefone įdiegiamų kontroliuojančių programų, leidžiančių išvengti dalies išorinių grėsmių, tačiau daugelį jų galima sąmoningai apeiti.

Šalia visų gerų dalykų vaikai turi suprasti, kad naudotis mobiliuoju telefonu ir jame esančiu internetu reikia atsakingai. Kuo daugiau laisvės ir galimybių – tuo didesnė atsakomybė. Todėl vaikai turi gerai suprasti ir žinoti asmens privatumo, duomenų apsaugos būtinybę, vengti netinkamo turinio bei elgesio ir iškilus neaiškumams visada kreiptis į suaugusius. Suaugusieji, savo ruožtu, turi mokyti vaikus atpažinti grėsmes ir jų išvengti, apriboti vaikų telefono sąskaitas, įdiegti jų veiklą internete kontroliuojančių programų ir pan.

Pamokos veiklos

Įžanginiai klausimai

- Kam dažniausiai naudojate mobiliuosius telefonus – pokalbiams, susirašinėjimui, naršymui, bendravimui socialiniuose tinkluose?
- Kaip dažnai gaunate žinučių ar skambučių iš nepažįstamų žmonių ir kaip į juos reaguojate?
- Ar persiunčiate kitus žmones įžeidžiančias nuotraukas?
- Ar skelbiate internete mobiliuoju telefonu nufotografuotas nuotraukas?

Darbas grupėse

Pasiūlykite ir padėkite vaikams sugalvoti galimus saugaus elgesio scenarijus naudojantis mobiliaisiais telefonais.

Situacijos:

1 atvejis. Gaunate įžeidžiančią žinutę nuo savo draugų.

2 atvejis. Norite dalyvauti nuotraukų konkurse, kur internete reikia paskelbti nuotraukų iš savo gyvenimo, kitus savo duomenis.

3 atvejis. Gaunate nepažįstamo žmogaus provokuojančią žinutę, nuotrauką ar pasiūlymą susitikti.

Rekomenduojami scenarijai:

1. Įžeidžiančią informaciją pašalinti. Nepersiūsti ir neatsakyti. Prireikus kreiptis į suaugusiuosius.
2. Skelbti tik tokias nuotraukas, kurios nepažeistų kitų žmonių teisių. Saugoti savo ir kitų asmens duomenis, neskelbti kitų žmonių atvaizdų be jų sutikimo.
3. Įžeidžiančią informaciją pašalinti. Nepersiūsti ir neatsakyti. Geriausia kreiptis į suaugusiuosius.

Diskusija

Vaikai dalijasi savo žiniomis, mokytojas tik moderuoja ir pataria socialinės elgsenos temomis.

Klausimai diskusijai:

- Kokie pavojai gali iškilti bendraujant su nepažįstamaisiais telefonu? Kaip nuo jų apsisaugoti?
- Kaip mokykloje stabdyti patyčias, plintančias mobiliuoju ryšiu?
- Kas yra privatumas, asmenis duomenys ir kodėl juos reikia saugoti?
- Kur kreiptis, jei susidūrėte su jus šmeižiančia ar žeminančia informacija?

Pamokos išvada suformuluota mokinių.

4 Pamoka. Socialiniai tinklai: kas tavo draugai?

Pamokos tikslas: suvokti bendravimo grėsmes socialiniuose tinkluose, atrasti ir priimti saugaus elgesio juose strategijas, įtvirtinti privatumo ir asmens duomenų saugumo sampratą.

Metodai: įžanginiai klausimai, atvejų analizė, diskusijos.

Teorinis įvadas

Socialiniai tinklai yra patogus ir labai populiarus būdas dalintis informacija bei bendrauti su pažįstamais ir nepažįstamais asmenimis, tačiau be akivaizdžios naudos, socialinių tinklų naudojimas gali sukelti tam tikrų problemų. Siekdami informuoti vartotojus pateikiame patarimus naudojantiems socialinius tinklus.

Kontroliuokite viešinamą informaciją – skelbiant informaciją apie save socialiniame tinkle reikia suprasti, jog informacija paskelbta socialiniame tinkle tampa daugiau ar mažiau prieinama praktiškai visiems. Populiariausiuose tinkluose yra galimybė reguliuoti kam skelbiama informacija yra pasiekama – visiems, tik asmenims esantiems jūsų draugų sąrašuose ir kt. Tačiau ar tikrai visi asmenys esantys jūsų socialinio tinklo draugai iš tiesų yra tie asmenys, kuriais dedasi? Galbūt turite išitraukę į kontaktus ir visiškai nepažįstamų ar galbūt realiai neegzistuojančių asmenų?

Neviešinkite diskredituojančios informacijos – vakarėlių nuotraukų, nuogybių, daromų teisės pažeidimų, – nesvarbu, ar savo, ar draugų. Bet kuri informacija, patekusi į internetą, išlieka visą laiką, nes nekontroliuojamai kopijuojama ir platinama. Pasidalinus tokia informacija su draugais, jie pasidalina dar su savo draugais ir t. t. Net ir pašalinus pradinę informaciją, ji plinta toliau nepriklausomai nuo savininko pastangų tą procesą sustabdyti. Taip pat įkeltų nuotraukų negalima visiškai pašalinti iš kai kurių socialinių tinklų, pavyzdžiui, Facebook.

Susireguliuokite socialinio tinklo nustatymus – kiekvienas socialinis tinklas siūlo įvairius profilio nustatymus, apibrėžiančius kas ir kokia apimtimi gali matyti jūsų skelbiamą informaciją. Nepamirškite atsijungti nuo savo paskyros ja pasinaudoję svetimame ar viešame kompiuteryje, o dar geriau ja naudotis tik savo kontroliuojamame kompiuteryje bei tinkle.

Pamokos veiklos

Įžanginiai klausimai

- Ar turite *Feisbuko* paskyrą (profilį)?
- Kiek *Feisbuke* turite draugų?
- Ar skelbiate savo ir draugų nuotraukas?
- Ar dažnai bendraujate su nepažįstamaisiais internete?

Darbas grupėse

Situacijos:

1 atvejis. Interneto *draugas* pradeda klausinėti asmeninės informacijos.

2 atvejis. Interneto *draugas* siūlo susitikti ir apie tai nesakyti tėvams.

3 atvejis. Interneto *draugas* pradeda priekabiauti.

Rekomenduojami scenarijai:

1. Nutraukti bendravimą. Pasitarti su suaugusiais.

2. Nutraukti bendravimą. Pranešti suaugusiems.

3. Nutraukti bendravimą. Pranešti suaugusiems.

Diskusija

Surenkite diskusiją. Vaikai tegu dalijasi savo žiniomis, mokytojas tik moderuoja ir pataria socialinės elgsenos temomis.

Klausimai diskusijai:

- kokius keistai besielgiančius nepažįstamuosius dažniausiai sutinkate internete?
- kaip *Feisbuke* apriboti *draugų* ratą?
- kaip *Feisbuke* apsaugoti nuo svetimų užrašų ant *sienos*?
- kaip geriausia išvengti nepažįstamųjų dėmesio ir priekabiavimo?

Pamokos išvada suformuluota mokinių.

5 Pamoka. Nuotraukos internete.

Pamokos tikslas: suprasti, kad atvaizdas taip pat yra asmens duomenys, žinoti privatumo išsaugojimo svarbą, suvokti, kad internete paskelbta informacija tampa vieša, kad ja gali pasinaudoti piktavaliai. Suformuoti ir įtvirtinti tinkamus asmens atvaizdo apsaugos elgsenos modelius.

Priemonės: vaizdo siužetas.

Metodai: vaizdo siužeto peržiūra, atvejų analizė, diskusijos.

Teorinis įvadas

Kartą internete paskelbta nuotrauka ten lieka amžiams. Nuotrauką bet kas gali nukopijuoti, platinti, saugoti tiek internete, tiek savo kompiuteryje, ir tolesnio platinimo visiškai nebeįmanoma kontroliuoti, lygiai kaip nebegalima nuotraukos visiškai pašalinti iš interneto.

Svetimos nuotraukos gali būti panaudojamos piktam, ne tik patyčioms, sumenkinimui, šantažui bet ir suklastojant asmens tapatybę, kai vienas žmogus apsimeta kitu. Ypatingai reikia vengti internete skelbti provokuojančias, audringų vakarėlių ir kitokias nuotraukas, kurios gali būti panaudojamos šantažui, siekiant išgauti pinigų, priverčiant aukas elgtis prieš savo valią.

Darbdaviai dažniausiai informacijos apie kandidatą į darbo vietą ieško internete. Visų šėlionių nuotraukos internete gali išlikti labai ilgai ir rimtai sutrukdyti jūsų karjerai. Lietuvos ir beveik visų šalių įstatymai nurodo, kad fizinio asmens nuotrauka (jos dalis), portretas ar kitoks atvaizdas gali būti

atgaminami, parduodami, demonstruojami, spausdinami, taip pat pats asmuo gali būti fotografuojamas tik jo sutikimu. Sutikimo nereikia, jei asmuo fotografuojamas viešoje vietoje. Tačiau net ir tokiu atveju jos negali žeminti asmens garbės, orumo ar dalykinės reputacijos.

Vaikų ir nepilnamečių teisės į atvaizdą priklauso jų tėvams. Teisiškai tėvai gali skelbti savo vaikų nuotraukas, tačiau vaikams užaugus jie dėl to gali turėti įvairių nepatogumų. Šiuo metu labai populiarios įvairios pažinčių svetainės, socialiniai tinklai, kuriuose beatodairiškai pateikiami asmens duomenys, visiškai neįvertinant galimų neigiamų pasekmių. Remiantis ES tyrimais, 50 proc. Europos nepilnamečių internete pateikia asmeninę informaciją, kuri ten gali likti visam laikui ir kurią visi gali matyti. Socialiniame tinkle „Facebook“ paskelbtos nuotraukos lieka visam laikui. Pašalinti galima tik nuorodas į jas, o pačias nuotraukas ir toliau galima rasti naudojantis paieškos sistemomis. Atkreipkite dėmesį, kad nuotraukose vartotojai gali sužymėti žmones, tada pašaliniai gali susieti jų atvaizdus ir pavardes. Iš dalies savo privatumą socialiniuose tinkluose galima apsaugoti ribojant „draugų“ galinčių matyti jūsų duomenis ratą.

Internetu aptikus prieš jūsų valią paskelbtų nuotraukų, kreipkitės į tos svetainės tvarkytoją. Yra ir teisinis kelias – galima kreiptis į teismą ir reikalauti turtinės bei neturtinės žalos atlyginimo. Nepilnamečiai turėtų pasitarti su tėvais ir mokytojais.

Pamokos veiklos

Įžanginiai klausimai:

- Ar asmens nuotrauka taip pat yra jo asmeniniai duomenys?
- Kokių nuotraukų nederėtų skelbti viešai?
- Kokios grėsmės gali iškilti paskelbus asmens nuotrauką?
- Ar teko patirti nemalonumų dėl savo nuotraukos paskelbimo?

Vaizdo siužetas:

„Žvaigždė“ (trukmė 1:50 min.), kūrėjas – Lietuvos vartotojų institutas.

Darbas grupėse

Situacijos:

1 atvejis. Internetu aptikote savo nuotrauką, kurią kitas žmogus panaudojo savo tapatybei suklastoti arba reklamai.

2 atvejis. *Youtube* aptikote filmuką, kurį kažkas įgarsino ir įdėjo, norėdamas iš jūsų pasityčioti.

3 atvejis. *Feisbuke* klasės draugas įdėjo vakarėlio nuotrauką ir pažymėjo joje jūsų ir visų kitų draugų veidus.

Rekomenduojami scenarijai:

1. Svetainės administratoriaus pareikalauti pašalinti nuotrauką, kreiptis į suaugusiuosius.
2. Svetainės administratoriaus pareikalauti pašalinti nuotrauką, kreiptis į suaugusiuosius.

3. Klasės draugo pareikalauti pašalinti nuotrauką, nepavykus – kreiptis į suaugusiuosius. *Feisbuko* nuostatose uždrausti nuotraukų žymėjimą.

Diskusija

Vaikai dalijasi savo žiniomis, mokytojas tik moderuoja ir pataria socialinės elgsenos temomis.

1. Kaip *Feisbuke* neleisti žymėti nuotraukų?
2. Kaip atskirti tikras nuotraukas nuo klastočių?
3. Ką daryti, jei su nuotraukomis patekome į bėdą, o tėvai nesupranta *Feisbuko*?

Pamokos išvada suformuluota mokinių.

Šių penkių pamokų pagrindinė mintis – elektroninių patyčių prevencija. Apie elektroninių patyčių prevenciją vienoje pamokoje kalbama tiesiogiai, kitoje – abstrakčiai, tačiau pagrindinė pamokos mintis nukreipta į elektroninių patyčių prevenciją, kuri, tikimasi, įsilieja į mokinių sąmonę. Tai yra atskirų pamokų ciklas, kurį gali vesti bet kuris mokytojas susipažinęs su programa. Tinkamiausia šį prevencinių pamokų ciklą integruoti į informacinių technologijų pamokas, tačiau tai gali būti kaip atskiras modulis.

Apibendrinant galima teigti, kad inovacija – produktas, procesas ar sistema, kuri yra nauja individui, grupei žmonių ar įmonių, pramonės sektoriui ar netgi visuomenei. Elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ skirta kurti saugesnę interneto aplinką, skatinti šios srities savitvarkos iniciatyvas, vaikų bei jaunimo dalyvavimą kuriant saugesnę interneto aplinką, šviesti visuomenę saugaus interneto klausimais ir informuoti tėvus, mokytojus, jaunimą, kaip saugiai naršyti internete ir apsisaugoti nuo žalingos informacijos, taip pat, kur kreiptis susidūrus su elektroninėmis patyčiomis. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ penkių prevencinių pamokų ciklas gali būti traktuojama kaip edukacinė inovacija pasirinktos ugdymo institucijos švietimo subjektams, nes anksčiau jie tokių pamokų ciklą, skirtų elektroninių patyčių prevencijai, nediegė.

3. EDUKACINIŲ INOVACIJŲ VERTĖ IR JOS VERTINIMO KRITERIJAI SKIRTINGŲ ŠVIETIMO SUBJEKTŲ ASPEKTU

3.1. Edukacinės vertės samprata

Idėjos tinkamumas vertinamas atsižvelgiant į tai, ar ji atitinka situaciją, kontekstą, o vertė, naudingumas – pagal tai, ar ji pritaikoma tikrovėje, ar padės patenkinti kokius nors žmonių poreikius (Janiūnaitė, 2007).

Vainienė (2009) vertę lygina su svarba, kurią individas teikia ekonominei gėrybei. Vertės fenomenas aiškinamas remiantis subjektyviu arba objektyviu požiūriu. Subjektyviosios vertės šalininkai teigia, kad vertė yra vertintojo požiūris į vertinamąjį daiktą, vertė egzistuoja ne daikte, o vertintojo sąmonėje. Objektyviosios vertės šalininkai teigia, kad vertę lemia daikto savybės, jo naudingumas, naudojimo galimybės arba šiam daiktui sukurti sunaudotas darbo kiekis (darbo vertės teorija). Tačiau pastarieji atsiduria aklavietėje, nes negali paaiškinti vadinamojo vertės paradokso, kai ir naudingesnis, ir daugiau darbo reikalaujantis daiktas yra mažiau vertinamas rinkoje (Vainienė, 2005). Ten, kur kalbama apie išmatuojamą arba įvertinamą esybės charakteristiką, vartotina vertė, o kur apie aibės arba duomenų tipo elementą – reikšmę (Grigas, 2007). Porter (2006) pateikė vertės kūrimo grandinę, kurioje išskyrė 2 veiklas: pirminę ir palaikančias. Pirminė veikla tiesiogiai daro įtaką produkto arba paslaugos sukūrimui ir pateikimui. Tuo tarpu palaikančios veiklos užtikrina nuolatinį efektyvumą ir veiksmingumą.

Ekonomikos žodynas efektyvumą apibūdina kaip gamybos išteklių panaudojimo lygį, garantuojantį maksimalų rezultatą. Tai siekimas gauti kuo daugiau naudos, kuo geriau vartojant ribotus išteklius, o naudą apibrėžia kaip apčiuopiamą, vartotojo tiesiogiai patiriamą naudojimosi gaminiu arba paslauga rezultatą. Tai kas šiame darbe yra traktuojama kaip vertė, nuo naudos ir efektyvumo skiriasi tuo, kad patenkinti žmonių, šiuo atveju – mokinių, poreikius yra naudojamos edukacinės priemonės.

Anot Jucevičienės (2001), edukacinė vertė – tai gebėjimas edukacinėmis priemonėmis padėti žmogui įgyti pasirengimą spręsti jam kylančias gyvenimo ir veiklos problemas. Edukacinę vertę lemia pedagogų edukacinė veikla, vaikų besiformuojančios nuostatos į ugdymąsi, jos privalumus bei trūkumus. Inovacijų vertė glūdi tame, kiek jos atneša naudos, tačiau reikia akcentuoti, kad inovacijos ne visada gali būti vertingos (pvz., ekonomiškai) (Reitan, 1996). Remiantis Jucevičiene, *preveninės programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų edukacinių inovacijų edukacinė vertė yra mokinių įgytas pasirengimas spręsti problemas susijusias su elektroninėmis patyčiomis, jų pasireiškimo atveju*. Edukacinėmis programos „Saugesnis internetas“ priemonėmis siekiama paruošti

mokinius tinkamai reaguoti į elektronines patyčias, taip pat užkirsti kelią jų atsiradimui ir plitimui tarp mokinių.

3.2. Edukacinių inovacijų vertės nustatymo kriterijai skirtingų švietimo subjektų aspektu

Norint analizuoti ir vertinti elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ vertę, pravartu aiškiai apibrėžti pačius vertintojus – subjektus ir švietimo subjektus.

Anot Baršauskienės ir kt. (2005), švietimo subjektai yra vaikai ir suaugusieji, t.y. mokytojai, tėvai ir pan. Subjektas - tai asmuo, kuris užsiima pažintine veikla ir veikia pats (Vaikevičiūtė, 2001). Ši samprata yra bendriausia. Kiti autoriai į ją žvelgia iš konkretesnių pozicijų. Kvietkauskas (1985) teigia, kad subjektas ir yra laikomas žmogus, kuris praktiškai pertvarkydamas ir aktyviai pažindamas tikrovę, padaro ją savo veiklos objektu. Analizuojant šį autoriaus apibrėžimą, subjektas pasižymi veiklos kryptingumu ir rezultatyvumu, tai reiškia, charakterizuoja subjektą akcentuodamas jo išorines charakteristikas. Kiti autoriai neapsiriboja vien tik išorine charakteristika. Jie yra dėmesingi ir vidinei subjekto charakteristikai. Plečkaitis (1975) pabrėžia, kad subjektas – tai aktyviai veikiantis ir pažįstas, sąmonę bei valią turintis žmogus. Jeigu psichologai subjektu dažniausiai laiko individą – vieną asmenį, jame pirmiausia įžvelgdami asmenybę, tai sociologijos, vadybos reiškinių tyrinėtojams reikšmingas subjektas yra ne tik vienas individas, bet ir jų grupė (subjektas sociologijoje) ar organizacija (subjektas vadyboje). Jovaiša (1993) nurodo, jog subjektas – tai individas ar socialinė grupė kaip aktyvi pažįstamosios ir praktinės veiklos būtybė. Tai – ugdytojas ar ugdytinis, pasižymintis jiems būdingu aktyvumu, turintis specifinę fizinę ir dvasinę struktūrą, palaikantis savitą santykių su aplinka bei savimi sistemą. Nors edukaciniame praktikoje dažnai vartojamas terminas švietimo subjektas, tačiau šiai sąvokai mokslinėje literatūroje skiriamas nepakankamas dėmesys. Šiame magistro darbe švietimo subjekto samprata nusakoma, ją kildinant iš konkretizuotos švietimo veiklai bendrosios subjekto sampratos. Taigi ***švietimo subjektas yra švietimo veikla užsiimantis individas, jų grupė ar organizacija, turinti savitas vidines charakteristikas ir, priklausomai nuo jų bei aplinkos ypatumų, sąveikaujanti su šia aplinka.*** Tai gana bendras švietimo subjekto apibrėžimas. Norint išanalizuoti skirtingų subjektų pozicijas konkrečioje švietimo veikloje, neužtenka apibendrintai pasakyti, kas yra švietimo subjektas. Būtina konkretizuoti, kokie individai, jų grupės, organizacijos gali būti konkrečiais švietimo subjektais. Šiame magistro darbe veikia tokie švietimo subjektai kaip mokiniai ir mokytojas.

Šiuolaikinis ugdymo mokslas – edukologija akcentuoja ne pedagoginį poveikį, o ugdymo proceso partnerių (mokinio ir pedagogo) tarpusavio sąveiką. Taigi humanistinės filosofijos bei mokymosi paradigmos kontekste mokinys tampa subjektu. Tai – mokinio pripažinimo ugdymo proceso pagrindiniu veiksniumi poziciją. Šiame kontekste mokinys tampa esminiu subjektu. Jis svarbiausias švietimo, kaip

paslaugos ir kultūros, vartotojas. Svarbu pažymėti, kad humanistinės filosofijos bei mokymosi paradigmos kontekste švietimas suvokiamas ne tik kaip veikla, bet ir kaip kultūros sudėtinė dalis, todėl bendrojo lavinimo mokykloje neabejotinai yra svarbus ne tik mokinys, bet ir kiti veikiantys asmenys. Tai – pedagogai, sąveikaujantys ne tik su mokiniais, bet ir tarpusavyje ir veikla kuriantys organizacijos kultūrą.

Taigi subjektas yra individas, individų grupė, organizacija, kuriems būdinga pažintinė ir kitokios rūšies veikla, sąlygota šio individo, individų grupės ar organizacijos vidinių ir išorinių charakteristikų, atskleidžiančių šio individo, individų grupės ar organizacijos sąveiką su aplinka. Tokiu subjekto apibrėžimu bus vadovaujama šiame magistro darbe.

Anot ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO), edukacinių inovacijų vertė nustatoma pagal ugdymosi kriterijus. 2006 m. EBPO rekomendacijose šiuolaikinei mokymo(si) aplinkai kurti teigiama, kad ugdymo kontekstas turi apimti tikslingų uždavinių įgyvendinimą pagal tam tikrus kriterijus. Tai apima saugią mokymosi aplinką, t.y. aplinką be patyčių, suteikti galimybę mokiniui ugdyti emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystymąsi, kuriant toleranciją, pokyčiams palankią ugdymo/si aplinką, kurioje mokinys jaučiasi saugus ir pasitikintis savimi bei kitais, vadinasi, aplinką, kurioje jis jaustųsi saugus ir galėtų įgyvendinti ugdymosi tikslus. Idėjos tinkamumas vertinamas atsižvelgiant į tai, ar ji atitinka situaciją, kontekstą, o vertė, naudingumas – pagal tai, ar ji pritaikoma tikrovėje, ar padės patenkinti kokius nors žmonių poreikius (Janiūnaitė, 2007).

Programų įvertinimas didaktiniu požiūriu irgi yra svarbus. Derėtų pasitikrinti šešis požymius (Bandzevičienė, 2007):

- 1) integralumas (argumentuotai įvertinama, ar programoje pateikiama medžiaga yra suderinta su kitais mokslais pagal naudojamas sąvokas, terminus, sutartinius žymenis ir santrumpas);
- 2) sistemingumas (argumentuotai įvertinama, ar medžiaga programoje yra pateikiama sistemingai, atsižvelgiant į anksčiau įgytas žinias ir apibendrintą žinių sistemą);
- 3) prasmingumas ir pritaikomumas (argumentuotai įvertinama, ar medžiaga Programoje yra pateikiama prasmingai, problemiška, aprašant ir analizuojant realias situacijas, skatinančias kūrybiškai mąstyti);
- 4) prieinamumas (atitikimas pasirengimo lygi) (argumentuotai įvertinama, ar medžiaga programoje yra pateikiama prieinamai, atsižvelgiant į dalyvių ankstesnę pasirengimą ir jiems būdingą pažinimo logiką);
- 5) aiškumas (argumentuotai įvertinama, ar programa ir jos medžiaga yra pateikiama aiškiai, tiksliai, logiškai, taisyklinga kalba).
- 6) vaizdumas (argumentuotai įvertinama, ar medžiaga yra pateikiama tikslingai derinant žodinę ir vaizdinę (paveikslai, schemas, nuotraukos, lentelės ir t.t.) informaciją, ar ji nedubliuojama).

Bandzevičienė (2011) pažymi, kad pasirenkant inovacijos vertinimo kriterijus reikėtų aiškiai atsakyti bent į tris klausimus:

1. Ką reiškia vertė, t.y. kokie kintamieji turi būti įvertinti, „matuojant“ inovacijos vertę?
2. Kieno atžvilgiu vertė bus vertinama - inovatoriaus ar vartotojo?
3. Kokia vertė (t.y. kokie rezultatai) bus vertinami – atskiros, baigtinės inovacijos ar ilgesnės trukmės projekto pasekmės, kai inovaciją kūrusi komanda turi galimybę ankstesnius rezultatus patobulinti?

Atsakant į pirmą klausimą *Ką reiškia vertė, t.y. kokie kintamieji turi būti įvertinti, „matuojant“ inovacijos vertę?* Kintamieji pasirinkti tokie: inovacijos turinio vertė; komunikacija; mokymo metodai; mokymo procesas. Atsakant į antrą klausimą – vertė buvo vertinama vartotojų atžvilgiu (mokinių, pedagogų). Buvo vertinama baigtinė inovacija – po penkių pamokų ciklų buvo apklausti švietimo subjektai, dalyvavusieji pamokų cikle.

Tidd (2001) teigia, kad inovacijas vertinti problemiška, nes:

- ✓ Gali būti pritaikyti įvairūs vertinimo kriterijai (pvz., naujumo laipsnis, pasklidimo lygis, pilnas organizacijai, mažesnė kaina vartotojui);
- ✓ Visada pasireiškia vertintojų skirtumai, skirtingi požiūriai, interesai, vertybės tiek individo, tiek grupės ir visos organizacijos lygmenyse;
- ✓ Įtaką daro pati inovacijos koncepcija – ar ji suprantama kaip nuolatinis, pasikartojantis procesas ar kaip baigtinis. Pavyzdžiui, inovacijos komercinė nesėkmė bus vertinama vienaip, jei inovacija suprantama kaip baigtinis rezultatas, tačiau kitaip, jei bus akcentuojamas inovacijos tęstinumas, nes pastaruoju atveju nesėkmė gali duoti naujų žinių apie rinką, paskatinti reinovaciją ir naują komercinę sėkmę, t.y. nesėkmė gali būti vertinama ir pozityviai, nes ir organizacija, ir inovacijos dalyviai gali daug išmokti iš tokio neigiamo inovacijos patyrimo;
- ✓ Pažymėtina, kad vertinant inovaciją svarbu suprasti, kad sąlyginai lengva pasiekti sėkmės vieną kartą, sėkmingai suderinus naują idėją su imlia rinka tinkamu laiku, bet visai kas kita – kartoti tai nuolat.

Edukacinių inovacijų vertinimas gali būti įvairus. Vienas iš būdų įvertinti edukacinę inovaciją – analizuoti mokytojų poveikį mokinių testų rezultatams. Šis būdas visuotinai vadinamas pridėtinės vertės (PV) įvertinimo metodu. Mokytojo kuriama pridėtinė vertė apibrėžiama kaip vidutinis jo mokinių testų rezultatas, pakoreguotas pagal mokinių klasėse charakteristikų, pavyzdžiui, ankstesnių rezultatų, skirtumus (Kemp, Weehuizen, 2003). Inovacijoms ir jų diegimui įtaką daro daug vidinių ir išorinių veiksnių (pavyzdžiui, vadovavimo ypatumai, informacijos srautai, bendradarbiavimo tinklai, konkurencija ir kt.), tačiau esminis inovacijų plėtros tam tikroje srityje veiksnys yra mokymasis (Kemp ir Weehuizen, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad edukacinė vertė – tai gebėjimas edukacinėmis priemonėmis padėti žmogui įgyti pasirengimą spręsti jam kylančias gyvenimo ir veiklos problemas. Edukacinę vertę

lema pedagogų edukacinė veikla, vaikų besiformuojančios nuostatos į ugdymąsi, jos privalumus bei trūkumus. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų edukacinių inovacijų edukacinė vertė yra mokinių įgytas pasirengimas spręsti problemas susijusias su elektroninėmis patyčiomis, jų pasireiškimo atveju. Edukacinėmis programos „Saugesnis internetas“ priemonėmis siekiama paruošti mokinius tinkamai reaguoti į elektronines patyčias, taip pat užkirsti kelią jų atsiradimui ir plitimui tarp mokinių. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinė vertė šiame darbe matuojama atsižvelgiant į kriterijus, kurie pateikti 2 lentelėje.

2 Lentelė. Edukacinės vertės nustatymo kriterijai

Kriterijus	Požymiai
Edukacinio turinio vertė	Integralumas: argumentuotai įvertinama, ar programoje pateikiama medžiaga yra aktuali, turi praktinę išliekamąją vertę, pateikiamos realios situacijos verčia susimąstyti.
Komunikacija (žinių perdavimas)	Vaizdumas: argumentuotai įvertinama, ar medžiaga yra pateikiama tikslingai derinant žodinę ir vaizdinę (paveikslai, schemas, nuotraukos, lentelės ir t.t.) informaciją, ar ji nedubliuojama. Aiškumas: argumentuotai įvertinama, ar programa ir jos medžiaga yra pateikiama aiškiai, tiksliai, logiškai, taisyklinga kalba.
Mokymo metodai	Prasmingumas ir pritaikomumas: argumentuotai įvertinama, ar medžiaga Programoje yra pateikiama prasmingai, problemiška, aprašant ir analizuojant realias situacijas, skatinančias kūrybiškai mąstyti.
Mokymo procesas	Sistemiškumas: argumentuotai įvertinama, ar medžiaga programoje yra pateikiama sistemingai, atsižvelgiant į anksčiau įgytas žinias.

Teigiamai įvertinti inovacijų turinio vertės, komunikacijos, mokymo metodų ir mokymo proceso kriterijai rodo, kad elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ inovacijos turi edukacinę vertę mokiniams. Tokie kriterijai parinkti norint išsiaiškinti respondentų ir informantų nuomonę apie elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinių inovacijų vertę programos diegimo metu.

4. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENČINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ TYRIMO METODOLOGIJA

4.1. Tyrimo metodų pagrindimas

Tyrimo tikslui pasiekti pasirinkta atvejo studijos tyrimo strategija – pasirinkta tipinė bendrojo lavinimo mokykla ir jos atveju analizuojama elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ inovacijų edukacinė vertė. Atliekamas vienkartinis skersinis pjūvis, t.y. analizuojamas tik vienas objektas, nesekant jo raidos.

Informacija tyrimui renkama naudojant skirtingas metodologines priemones, t.y. tyrimas vykdomas naudojant kokybinius ir kiekybinius metodus. Norint nuodugniau ir plačiau suvokti tiriamąjį reiškinį, pravartu taikyti kelis tyrimo metodus.

Remiantis Žukauskiene (2008), kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas tyrimas, taikant matematinius analizės metodus tyrimo duomenims apdoroti bei nagrinėjamam reiškiniui aprašyti. Kiekybiniai tyrimai yra orientuoti į objekto/reiškinio išorinių požymių, kurie gali būti išmatuoti ir išreikšti skaičiais, identifikavimą. Siekiant tyrimo tikslo, buvo taikytas *apklausos raštu metodas*, kuris, remiantis Luobikiene (2010), puikiai tinka, kai norima ištirti kokį nors socialinį reiškinį ar procesą, nes kiekvienas respondentas į klausimus atsako savarankiškai pagal pateiktus nurodymus. Socialiniuose moksluose apklausa yra plačiai paplitęs tyrimo metodas. Viena vertus, tai gali rodyti metodo patikimumą, o antra – jo populiarumą dėl tariamo paprastumo, manant, jog nėra nieko lengvesnio, kaip atlikti apklausą.“ (Kardelis, 2007). Mokslinėje literatūroje išskiriamos kelios apklausos rūšys: anketinė apklausa, interviu, anketinė apklausa paštu, telefoninė apklausa, apklausa per masines komunikacijos priemones ir kt. Toks tyrimo metodas priimtinas, nes:

- Pasiekia tikslinę respondentų grupę jiems patogiu būdu;
- Leidžia apklausti didesnę respondentų skaičių;
- Tokiu apklausos būdu gauti duomenys lengviau paruošiami apdorojimui;
- Anketa gali būti programuojama, leidžia įvairias opcijas (pvz. esant išsišakojusiems klausimams pereiti į kitą klausimą);
- Toks apklausos būdas nereikalauja didelių respondento laiko išteklių;
- Yra patogus respondentams (respondentas gali pildyti pageidaujamu metu).

Kokybinių tyrimų metodai apima daugybę skirtingų tyrinėjimo krypčių, tačiau visų jų esmė – viena: kokybine metodologija atskleidžiamas tiriamųjų “pasaulio matymas”. Kiekybinis tyrimas – sisteminis situacijos, įvykio, grupės ar individo tyrimas, kuriuo siekiama išsamiai suprasti žmonių elgesį ir jo priežastis. Tiriama, kodėl ir kaip priimami sprendimai, o ne tik objektyvūs duomenys. Tokiam

tyrimui dažniausiai reikalinga mažesnė, bet tiksli imtis. Kokybiniai tyrimai yra orientuoti į reiškinių interpretaciją, ryšių nustatymą; kokybiniams tyrimams netaikomi griežti imties reikalavimai; tyrimų reprezentatyvumą lemia lankstūs kriterijai (Kardelis, 2007).

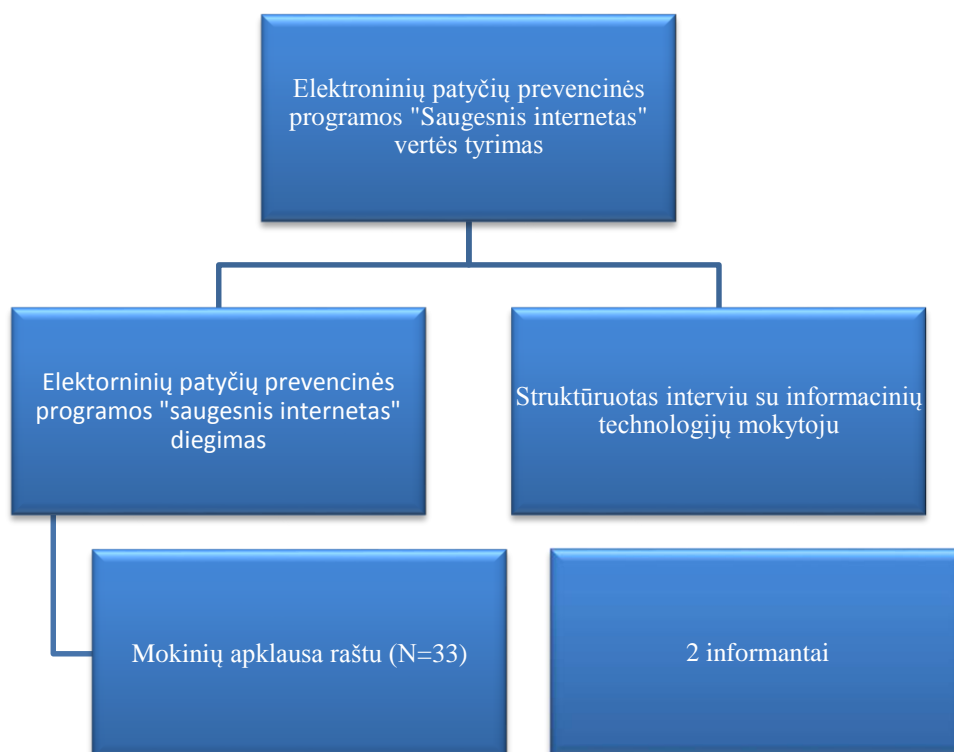
Interviu metodas dažniausiai naudojamas:

- Kai kalbinamas asmuo gali autoritetingai pateikti kokią nors visuomenei svarbią informaciją;
- Kai domimasi jo nuomone koku nors klausimu;
- Kai domina jo asmenybė, gyvenimo būdas.

Šis metodas buvo pasirinktas, nes, anot Tidikio (2003), interviu duomenų rinkimo metodas suteikia platesnes galimybes nuodugniau pažinti tiriamąjį, bei jo nuomonę apie tyrimo objektą. Tyrimui atlikti buvo pasirinktas struktūruotas interviu. *Griežtai struktūruotas interviu* remiasi iš anksto tyrėjo paruoštu interviu planu, kuriame numatytos konkrečios klausimų formuluotės (dažnai – ir atsakymų formuluotės), bei nustatyta griežta klausimų pateikimo seka. Griežtai struktūruotame interviu tyrėjas gali užduoti tik tokius klausimus, tik tokia seka ir tik tokia formuluote, kokia yra pateikta interviu plane. Atliekant griežtai struktūruotą interviu visi respondentai gauna vienodus klausimus, vienodomis formuluotėmis ir vienoda seka. Atliekant griežtai struktūruotus interviu svarbu, kad klausimų formuluotės būtų nedviprasmiškos ir reikštų tą patį visiems respondentams (Stankūnaitė, Verbickienė, 2002). Šiam kaip apklausos metodui būdinga vidinė struktūra, tačiau respondentui leidžiama ir netrukdomai reikšti savo mintis.

Šiuo metodu siekta sužinoti mokyklos darbuotojų (informatikos mokytojų) nuomonę apie elektroninių patyčių prevencinės programos “Saugėnis internetas” edukacinę vertę. Interviu atlikti, parengtas struktūruoto interviu klausimynas (žr. 1 priedą).

Tyrimas buvo atliekamas pagal tokią loginę schemą (žr. 3 pav.):

4 pav. Tyrimo loginė schema

4.2. Tyrimo instrumentų pagrindimas

Anketa pradedama trumpu įvadu, kuriame pateikiama informacija apie anketos tikslą ir duomenų panaudojimą (žr. 2 priedą). Tam, kad respondentas išlaikytų dėmesį visą anketos pildymo laiką, sudėtingesni ir labiau laikui imlūs klausimai pateikiami anketos pradžioje, o paprastesni (pvz., demografiniai) pabaigoje. Klausimynai pasirinkti itin trumpi, nes praktinė patirtis rodo, jog ilgi klausimynai užpildomi rečiau, arba pildomi neatidžiai ir neatspindi respondento nuostatų, dėl neužpildytų dalių tenka atmesti daug anketų. Todėl sudarant klausimyną siekiama apsiriboti mažesniu, tačiau patikimu informacijos kiekiu. Anketoje respondentams pateikta 10 klausimų, kurie buvo sudaryti pagal šias skales: inovacijos turinio vertė, komunikacija, mokymo metodai, mokymo procesas. Inovacijos turinio vertės skalėje pateikti klausimai: Kaip vertinate gautos informacijos aktualumą? Kaip vertinate pateiktos medžiagos praktinę vertę? Ar programos metu analizuojamos realios situacijos, verčiančios susimąstyti? Skalėje „Komunikacija“ pateikti tokie klausimai: kaip manote, ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę? Mokymo metodų skalei priskirti šie klausimai: Kokia Jūsų nuomonė apie mokymų

metodus? Kokia Jūsų nuomonė apie pateiktas užduotis, vykusias diskusijas? Mokymo proceso kriterijui priskirti šie klausimai: Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“? Kaip manote, ar elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ padės išvengti mokiniams elektroninių patyčių? Ar programoje pateikti praktiniai pavyzdžiai prisideda prie elektroninių patyčių reiškinio mažinimo? Respondentams skirto klausimyno atsakymų variantai sudaryti pagal Likerto skalę – keturių pakopų atsakymų formatą.

Interviu metodas pasirinktas todėl, kad kalbinamas asmuo galėtų autoritetingai pateikti svarbią informaciją, domimasi jo nuomone. Du informantai atrinkti tikslingai, nes jie veda informacinių technologijų pamokas mokiniams, kurie dalyvavo programoje, taip pat buvo reikalinga gauti gilesnę, kompetetingesnę informaciją.

Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ edukacinės inovacijos, programos diegimo metu, buvo vertinamos pagal 3 lentelėje pateiktus kriterijus ir jiems priskirtais klausimais. Informantų vertinimas taikytas pagal tokius pačius kriterijus, kaip respondentams, tačiau klausimai buvo pateikti kiti. Juos matome taip pat 3 lentelėje.

3 Lentelė. Kriterijai ir klausimų sudarymas.

Kriterijus	Klausimai respondentams	Klausimai informantams
Inovacijos turinio vertė	Kaip vertinate gautos informacijos aktualumą? Kaip vertinate pateiktos medžiagos praktinę vertę? Ar programos metu analizuojamos realios situacijos, verčiančios susimąstyti?	Kaip vertinate projekto metu suteiktų teorinių žinių aktualumą mokiniams? Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“ ir temų sudėliojimo seką? Kaip vertinate programos metu naudotus praktinius pavyzdžius? Ar jie prisideda prie elektroninių patyčių mažinimo? Kokiomis temomis siūlytumėte papildyti programą? Ką manote apie elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ penkių pamokų ciklo trukmę
Komunikacija	Kaip manote, ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę?	Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę? Ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kokių asmenų dalyvavimas programoje būtų vertingas ?
Mokymo metodai	Kokia Jūsų nuomonė apie mokymų metodus? Kokia Jūsų nuomonė apie pateiktas užduotis, vykusias diskusijas?	Kaip vertinate naudotus mokymo metodus? Kokia Jūsų nuomonė apie projekto metu pateiktas užduotis, vykusias diskusijas?
Mokymo procesas	Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“? Kaip manote, ar elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ padės išvengti mokiniams elektroninių patyčių? Ar programoje pateikti praktiniai pavyzdžiai prisideda prie elektroninių patyčių reiškinio mažinimo?	Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“ ir temų sudėliojimo seką? Kaip vertinate programos metu naudotus praktinius pavyzdžius? Ar jie prisideda prie elektroninių patyčių mažinimo?

4.3. Tyrimo imties sudarymas

Formuojant **tyrimo imtį** naudota tikslinės grupės formavimo strategija. Imties atrankos metodas – netikimybinė atrankinė lizdinė imtis, kai iš kiekvienos klasės atrenkami respondentai, kurie naudojami kompiuteriu mokykloje. Toks imties pasirinkimas sąlygotas tyrimo etinių veiksmų. Dviejų pirmų gimnazinių klasių mokiniai negali dalyvauti tyrime be tėvų sutikimo, todėl imtį sudaro tik tie mokiniai, kurių tėvai atsiuntė sutikimus dalyvauti apklausoje. Užklausa tėvams išsiųsta pasinaudojus elektroninio dienyno funkcijomis.

4 Lentelė. Imties sudarymas (sudaryta autorės)

Klasė	Imtis, respondentų sk.
1 G	15
1 H	18
IŠ VISO: 32 respondentai	

4.4. Tyrimo organizavimas ir etika

Pasinaudojus elektroninio dienyno funkcijomis išsiunčiama elektroninė apklausos anketa, parengta www.apklausa.lt apklausos kūrimo įrankiu. Šis apklausos įrankis pasirinktas dėl plataus apklausos dizaino variacijų ir klausimų formų pasirinkimo, neriboto klausimų kiekio ir galimybės importuoti apklausos rezultato duomenis į statistinės analizės programas.

Tyrimas darytas gegužės 9 –10 dienomis, apklausta 32 mokiniai. Su mokyklos informacinių technologijų mokytoju buvo susitarta, kad bus galima pamokos pabaigoje sutrukdyti pamoką ir mokiniams atlikti apklausą. Nuoroda į anketą buvo atsiųsta per el. dienyno sistemą mokiniams, kurių tėvai sutiko, kad jų vaikas dalyvautų apklausoje. Apklausos vyko klasėje pamokų metu. Siekta, kad mokiniai atsakytų į klausimus savarankiškai ir nuoširdžiai, jaustųsi saugiai, todėl anketa buvo anoniminė. Pildant anketą nereikėjo nurodyti vardo, pavardės, ir mokiniai buvo perspėti, kad šie duomenys nebus viešai skelbiami. Atsakomumas 100 proc.

Tyrimo etika – mokinių tėvai, dieną prieš atliekant apklausą, el. dienyno pagalba patvirtino leidimą savo vaikui dalyvauti apklausoje.

Tyrimas vyko nepažeidžiant tiriamųjų teisių ir laikantis tyrėjams keliamų etikos principų (Žydžiūnaitė, 2006):

- visi informantai dalyvauti tyrime sutiko savanoriškai, todėl nebuvo pažeista laisvanoriškumo teisė;

- tyrimo dalyviams buvo garantuojamas konfidencialumas: jie buvo informuojami, kad dalyvavimas tyrime ir teikiama informacija nebus panaudojama prieš juos ateityje;
- apklausiamieji buvo supažindinti su tyrimo turiniu, tikslu;
- tyrimo dalyviai buvo informuoti apie duomenų rinkimo metodus, paaiškinta koku būdu bus pateikti bendrieji tyrimo duomenys;
- buvo laikomasi teisingumo (teisės į privatumą, konfidencialumo užtikrinimo), geranoriškumo, teisės gauti tikslią informaciją principų.

Tyrimo rezultatai pateikiami kitoje dalyje.

5. ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PREVENCINĖS PROGRAMOS „SAUGESNIS INTERNETAS“ MOKYKLOJE EDUKACINĖS VERTĖS TYRIMAS

5.1. Kauno S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijos pristatymas

Gimnazija skaičiuoja savo istoriją nuo 1919 m., kai buvo įsteigta Švietimo ministerijos Pirmoji Kauno vidurinė mokykla, o nuo 1936 m. ji tapo Kauno 4-ąją valstybine gimnazija. Visą prieškarinio laikotarpį svarbiausia mokyklos problema buvo patalpos. Tik susikūrus mokyklai ji glaudėsi Kauno „Aušros“ gimnazijos patalpose Vilniaus gatvėje. Mokykla galėjo veikti tik popietinėmis valandomis. Tai kėlė sunkumų, nes po karo nebuvo tiltų per Nemuną ir dalis mokinių iš Aleksoto ar Fredos į pamokas atplaukdavo valtėmis. Patalpų šeimininkai nebuvo svetingi- kėlė reikalavimus, reikalavo išsikraustyti. Mokyklos tėvai ir mokytojai nuolat kėlė patalpų klausimą ir Švietimo ministerija išsprendė didėjančios mokyklos bendruomenės problemas išnuomodama iš L. Bliumo pastatą Miško gatvėje. Jame mokykla veikė iki Antrojo pasaulinio karo. Prieškarinio laikotarpio mokykla ypač išaugo vadovaujant direktoriui Stasiui Čiurlioniui (dailininko Konstantino broliui). Prieš karą gimnazija išsiskyrė iš kitų mokyklų tuo, kad joje buvo dėstomi buhalterijos pagrindai.

Į pagrindinį pastatą, įsikūrusį Miško g. ir Vytauto prospekto kampe, Kauno 4-oji valstybinė gimnazija įsikraustė 1939 m. jau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. Šis pastatas naudojamas nuo 1935m. Tai buvusi Kauno A. Mickevičiaus lenkų gimnazija. Be šio pagrindinio pastato Kauno S. Dariaus ir S. Girėno gimnazija naudoja atskirus inventorinius numerius turinčius priestatus, sudarančius darnų kompleksą. Priestatas Vytauto prospekte naudojamas nuo 1962 m., o priestatas Miško g. naudojamas nuo 1970 m. (pats naujausias priestatas- tipiškas sovietinis statinys, mažiausiai priderintas prie aplinkos ir pastatytas prasčiausiai. Langai, šildymo sistema, el. instaliacija renovuoti 2010 metais.

1968 m. mokykloje įvestas pagilintas vokiečių kalbos mokymas. Nuo 1992 m. mokykloje nuolat dirba vokiečių kalbos ir literatūros specialistai iš Vokietijos. 1998 m. mokykla tapo oficialiu Vokietijos kultūros ir švietimo ministrų konferencijos (Kultusministerkonferenz) įsteigto Vokiečių kalbos diplomo (Deutsches Sprachdiplom) centru. Gimnazijos mokiniai, išlaikę tarptautinį vokiečių kalbos egzaminą, kuris atitinka C1 lygio žinių kokybės kriterijus pagal nustatytus bendruosius Europos kalbų metmenis, įgyja Kalbos diplomą 2 (Deutsches Sprachdiplom 2). Nuo 2013 m. mokiniai gali laikyti ir tarptautinį vokiečių kalbos egzaminą, kuris atitinka B2 lygio žinių kokybės kriterijus pagal nustatytus bendruosius Europos kalbų metmenis, vokiečių kalbos I pakopos diplomui gauti (Deutsches Sprachdiplom 1). Geros vokiečių kalbos žinios ir bendravimo su partneriais patirtis atveria papildomas galimybes renkantis studijas Vokietijos aukštosiose mokyklose bei suteikia pranašumą būsimoje profesinėje karjeroje.

Kauno miesto valdybos 1998-12-22 Nr. 01-02-297 sprendimu Kauno 4 – oji vidurinė mokykla pavadinta Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno vidurine mokykla. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu 2002-05-24 Nr. 928 mokyklai buvo suteiktas gimnazijos statusas.

Per gimnazijos gyvavimo metus čia dirbo ir dirba daug gabių, darbščių, kompetentingų mokytojų, klasių auklėtojų. Gausi medžiaga surinkta gimnazijoje mokytojos Bronės Duobinienės vardo muziejuje, čia rasime viską apie mokinius atskirais laikmečių etapais, mokyklos mokytojus, vadovus, gimnazijos įvykius, veiklas su jų iliustracijomis. Mokinių, abiturientų laidos skaičiuojamos nuo 1939 metų.

Kauno Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnazija yra pasaulinio mokyklų, kuriose mokoma vokiečių kalbos ir kurios aktyviai dalyvauja tarptautiniuose projektuose, partnerystės tinklo PASCH (Partnerschulinitiative) narė. 2009 m. balandžio 29 d. dalyvaujant Vokietijos Federacinės Respublikos ambasados Lietuvoje spaudos bei kultūros atašė p. Irja Berg buvo atidengta PASCH plaketė prie gimnazijos pastato. Daugiau kaip 1000 pasaulio mokyklų jungiantis partnerystės tinklas įkurtas Vokietijos Federacinės Respublikos užsienio reikalų ministro Walter Steinmeier iniciatyva. Šios iniciatyvos devizas „Mokyklos: ateities partnerės“ (Schulen: Partner der Zukunft). Jos tikslas yra skatinti jaunimą domėtis šiuolaikine Vokietija ir jos visuomene, remiant vokiečių kalbos mokymą, stiprinti mokyklų su vokiečių kalba partnerystę pasauliniu mastu. Iniciatyvos partneriai yra Vokietijos Užsienio reikalų ministerija, Goethe's institutas (Goethe-Institut), Vokietijos akademinių mainų tarnyba (Deutsches Akademisches Austauschdienst), Pedagoginių mainų tarnyba (Pädagogisches Austauschdienst) ir Centrinė užsienio mokyklų žinyba (Zentrale für das Auslandsschulwesen).

Šiandienos gimnazija yra moderni ugdymo įstaiga. Informacijos valdymo sistemos stiprinimui gimnazijoje įdiegtas elektroninis dienynas. Nuo 2013 m. rugsėjo mėn. gimnazija viena iš pirmųjų Lietuvoje išbandė Tamo dienyno projektą „A mokykla“. Projekto tikslas – kartu su mokiniais ir visa mokyklos bendruomene kurti šiuolaikišką ir saugesnę mokyklą. Visi gimnazijos mokiniai naudojami elektroniniu mokinio pažymėjimu (EMP). Elektroninė praėjimo į gimnaziją sistema padeda užtikrinti mokinių saugumą. EMP tarnauja ir kaip banko kortele, nenaudodami grynųjų, mokiniai gali atsiskaityti tiek mokykloje, tiek ir už jos ribų. Elektroninė sistema automatiškai apibendrina didžiąją dalį įvairių ugdymo proceso organizavimo veiklų, apie mokinių pasiekimus jų tėvams pateikiama realiu laiku.

Daug dėmesio mokyklos veikloje skiriama elektroninei sistemai, elektroniniam „TAMO“ dienynui, bendravimui su tėvais elektroninėje aplinkoje, jų informavimui taip pat minima saugesnės mokyklos sąvoka, tačiau iki šiol mokykloje nebuvo diegiama inovacija, kuri būtų skirta elektroninių patyčių prevencijai. Mokykloje buvo diegiamos patyčių prevencijos programos, o elektroninėms patyčioms dėmesys nebuvo skirtas. Veiksmai lemiantys gimnazijos dalyvavimą programoje susiję su siekiu pažinti patyčių mastą mokyklos lygiu, kuris šių dienų visuomenėje jau pasiekė elektroninę erdvę. To pasekoje gimnazijos socialinė pedagogė inicijavo „Saugesnio

interneto“ programos, skirtos elektroninių patyčių prevencijai, diegimą gimnazijoje. Programa apima mokinių švietimą interneto klausimais, tai – edukacinė inovacija dėl visuomenėje išpopuliarėjusio interneto naudojimosi, todėl reikalingas švietimas ir edukacinės programos, kurios teiktų žinias ir informaciją kaip su tuo dirbti, kaip naudotis. Tam tikslui gimnazijoje diegta elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“. Mokiniai gali jaustis saugesni, dėl jiems suteiktos informacijos kur jie gali kreiptis elektroninių patyčių atveju ar kur ieškoti pagalbos. Paskatintas glaudesnis bendradarbiavimas tarp skirtingų švietimo subjektų.

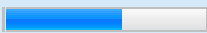
S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijoje diegiama edukacinė inovacija yra vietinio naujumo – inovacija naudojama kitose šalyse, institucijose, bet S. Dariaus ir S. Girėno gimnazijoje diegiamos pirmą kartą. Pagal turinį inovacija yra socialinė – naujų ekonominių, valdymo, organizacinių ir kitų struktūrų bei formų sukūrimas ir diegimas įvairiose veiklos srityse (Jakubavičius, 2003). Pagal įgyvendinimo ciklus galima skirti vienkartinės ir daugkartinės inovacijas (Jakubavičius, 2003). Ši edukacinė inovacija yra vienkartinė t.y. diegtą vieną kartą vienai mokinių grupei. Pagal naujumo lygį edukacinę inovaciją galima priskirti radikalioms inovacijoms sampratai – iš principo naujų priemonių, skirtų tenkinti naujus arba jau žinomus poreikius, kurie kokybiškai keičia visuomenės veiklos būdus, diegimas. Pagal organizacines ypatybes inovacija yra vidaus organizacinės – inovacijos įgyvendinamo proceso (kūrimo, diegimo, vystymo) organizavimas tik vienoje organizacijoje (Jakubavičius, 2003).

5.2. Tyrimo rezultatų analizė

5.2.1. Apklausoje raštu rezultatų analizė

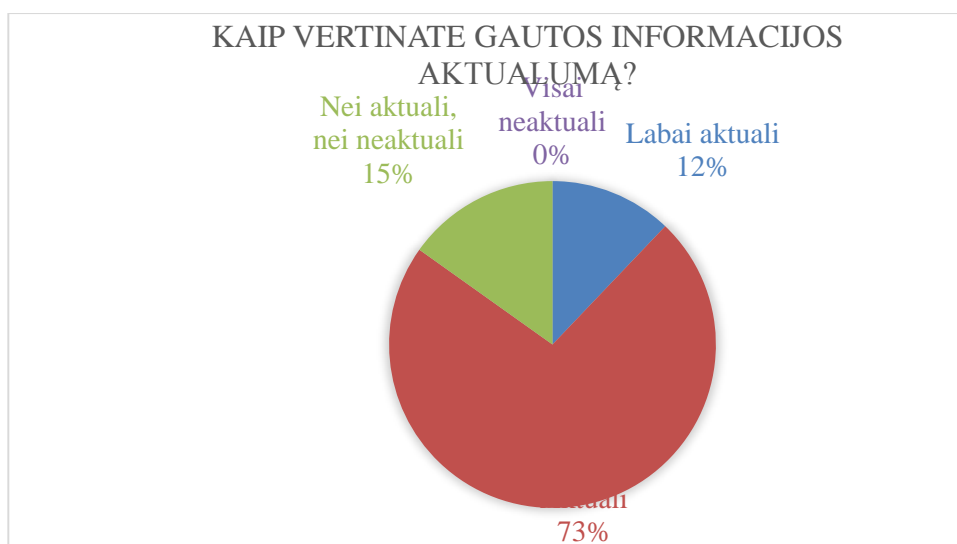
Apklausoje dalyvavo 33 respondentai, iš kurių 19 berniukų ir 14 mergaičių (žr. 5 pav.). Struktūruoto interviu metu apklausti du informantai.

5 Lentelė. Pasiskirstymas pagal lytį

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Mergaitė	14	 42.4%
Berniukas	19	 57.6%

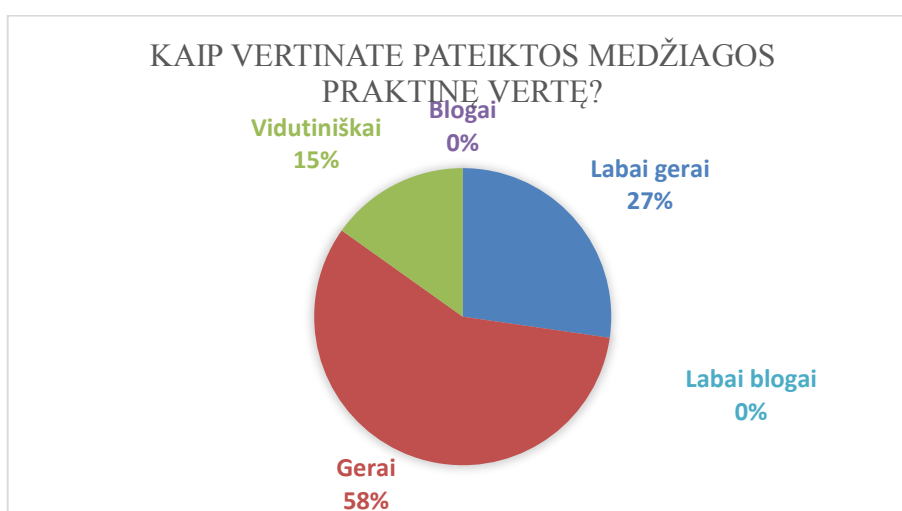
Inovacijos turinio vertė

Tyrimo metu mokinių buvo klausama jų nuomonės apie gautos informacijos aktualumą. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pateiktas 4 paveiksle.

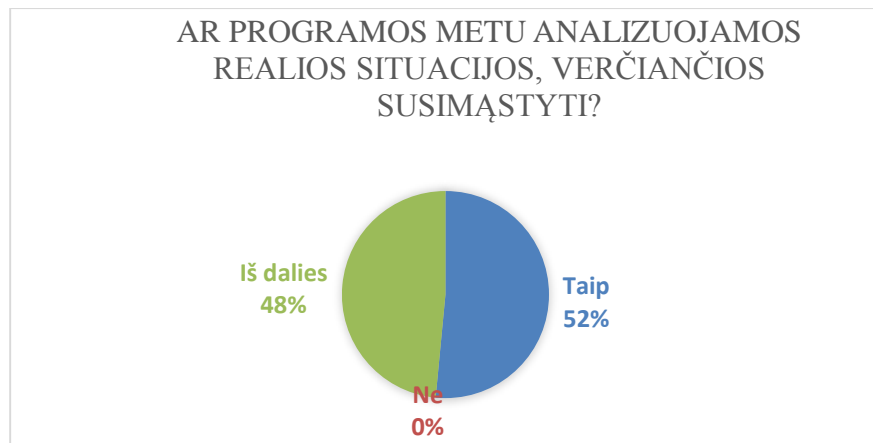
5 pav. Gautos informacijos aktualumas

12% mokinių pateikta informacija buvo labai aktuali, aktuali buvo 73% mokinių, o 15% mokinių informacija buvo nei aktuali, nei neaktuali.

6 pav. Pateiktos medžiagos praktinė vertė

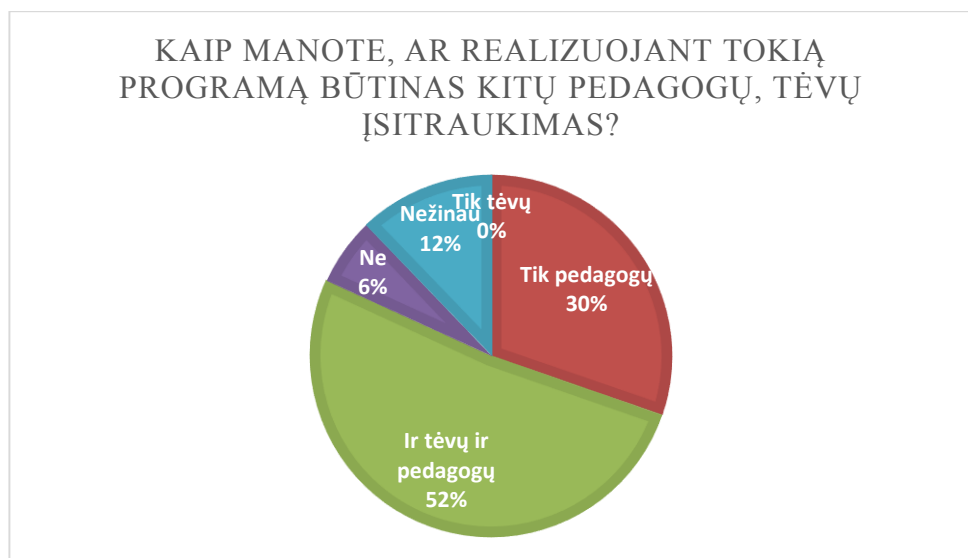
Apklausti mokiniai praktinę medžiagos vertę vertina gerai (58%), labai gerai (27%) ir vidutiniškai (15%). Nebuvo nė vieno mokinio iš 33, kuris praktinę medžiagos vertę vertintų blogai arba labai blogai.

7 pav. Analizuojamų situacijų poveikis

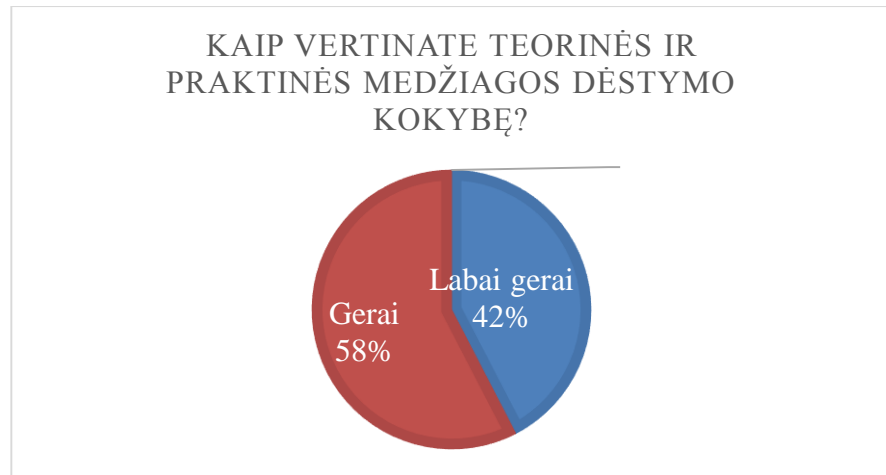
Tyrimo metu mokinių paklausus, ar programos metu analizuojamos realios situacijos, verčia susimąstyti, 52% mokinių atsakė, kad situacijos verčia juos susimąstyti, 48% mokinių situacijos verčia susimąstyti iš dalies. Nebuvo nė vieno mokinio, kurio viena ar kita analizuojama situacija nebūtų vertusi susimąstyti.

Komunikacija

8 pav. Pedagogų, tėvų įsitraukimo poreikis

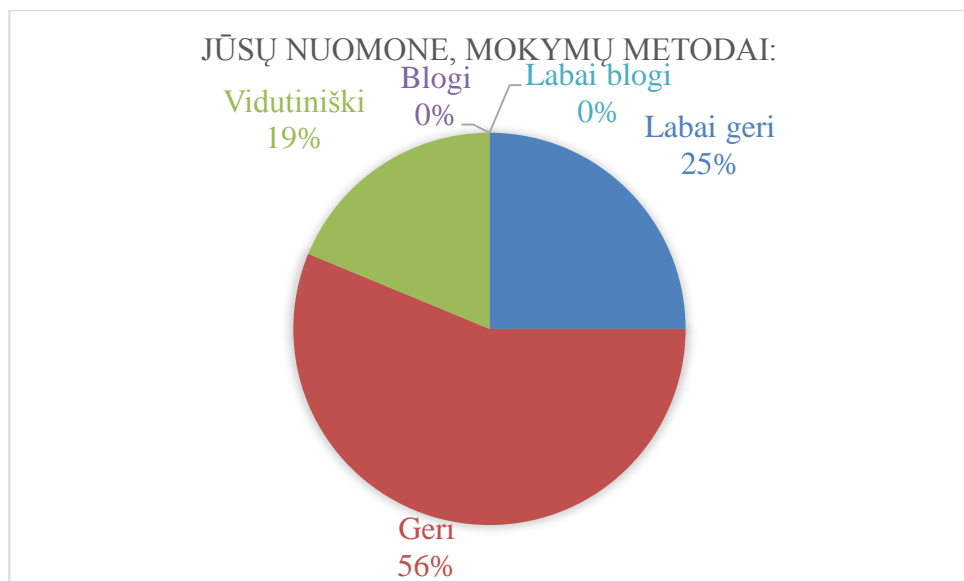
Respondentų paklausus, ar realizuojant tokią programą kaip „Saugesnis internetas“ reikalingas kitų pedagogų ar tėvų įsitraukimas, didžioji dalis (52%) atsakė, kad būtina įtraukti tėvus ir mokytojus, 30 % apklaustųjų užtektų tik pedagogų įtraukimo į programą, 12% mokinių neturėjo nuomonės šiuo klausimu, o 6% mokinių mano, kad realizuojant programą nereikia įtraukti daugiau žmonių, pakanka programos vadovo.

9 pav. Teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybė

Respondentų paklaustus apie programos teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę atsakė tik teigiamai. T.y. dėstymo kokybę vertino tik gerai (58%) arba labai gerai (42%), nors atsakymų pasirinkimo skalėje buvo daugiau atsakymo variantų (vidutiniškai, blogai, labai blogai).

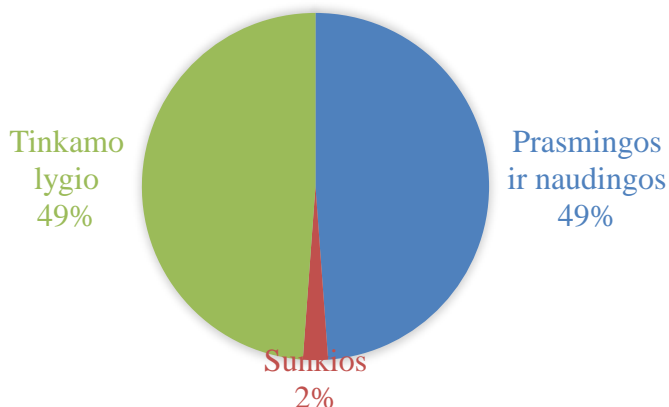
Mokymo metodai

10 pav. Mokymų metodų vertinimas

Respondentų paklaustus, kokia jų nuomonė apie programos realizavimo metu naudotus mokymo metodus (diskusijas, darbą grupėse, vaizdo siužetų peržiūrą, atvejų analizes), dauguma (56%) atsakė, kad mokymų metodai geri, 25 % respondentų mokymų metodus įvertino labai gerai, 19% mokymų metodus vertino vidutiniškai. Nebuvo nė vieno respondento, kuris mokymų metodus vertintų blogai arba labai blogai.

JŪSŲ NUOMONE, PATEIKTOS UŽDUOTYS, VYKUSIOS DISKUSIJOS:

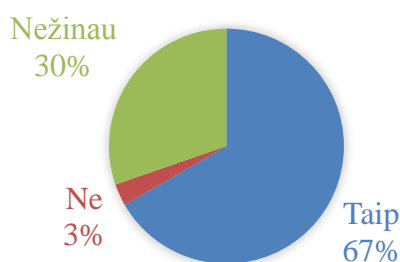

11 pav. Užduočių ir diskusijų vertinimas

Mokiniams apklausoje buvo pateiktas klausimas, kokia jų nuomonė apie pateiktas užduotis programos realizavimo metu. Sunkios užduotys pasirodė 2% mokinių, o jas įvertino kaip tinkamo lygio, prasmingas ir naudingas po 49% respondentų.

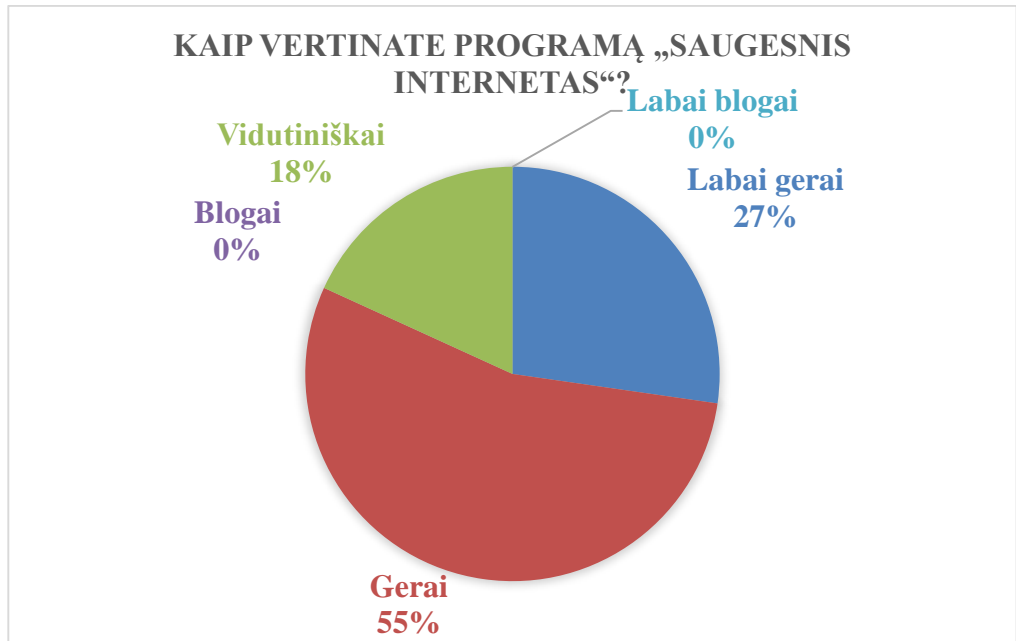
Mokymo procesas

AR PROGRAMOJE PATEIKTI PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI PRISIDEDA PRIE ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ REIŠKINIO MAŽINIMO?

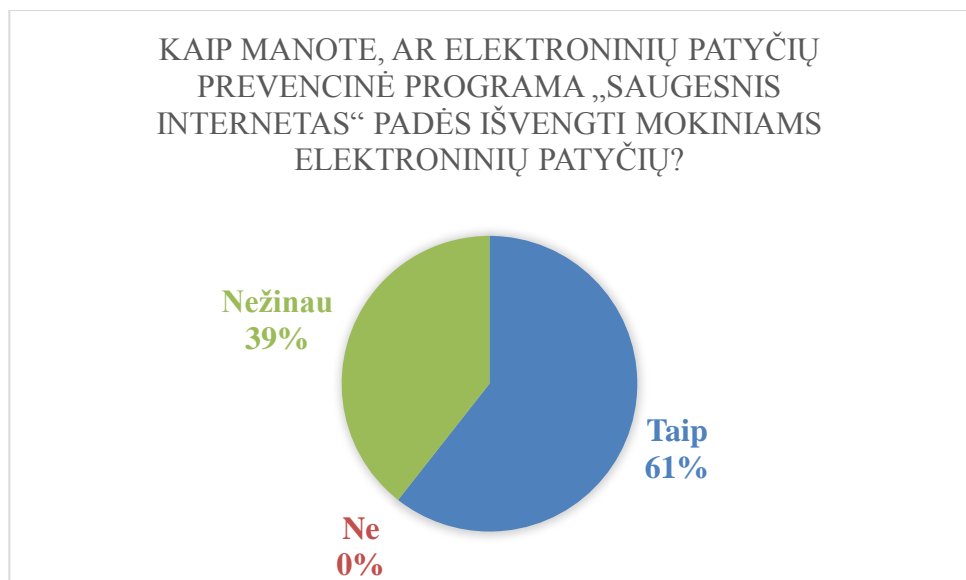
12 pav. Praktinių pavyzdžių vertinimas

Apklausoje raštu metu respondentams buvo pateiktas klausimas, ką jie mano apie pateiktus praktinius pavyzdžius programos diegimo metu ir ar jie prisideda prie elektroninių patyčių reiškinių mažinimo. Atsakymai pasiskirstė šitaip: 67% respondentų mano, kad programos „Saugesnis internetas“ diegimo metu pateikti praktiniai pavyzdžiai prisideda prie elektroninių patyčių reiškinių mažinimo, 30% respondentų šiuo klausimu neturi nuomonės, nežino, 3% respondentų atrodo, kad programoje „Saugesnis internetas“ pateikti praktiniai pavyzdžiai neturi įtakos elektroninių patyčių reiškinių mažinimui.

13 pav. Programos vertinimas

Respondentų paklaustus kaip jie vertina pačia elektroninių patyčių prevencijos programą „Saugesnis internetas“ 55% atsakė, kad programą vertina gerai, 27% respondentų programą vertina labai gerai, 18% vertina vidutiniškai. Nebuvo nė vieno respondento, kuris programą vertintų blogai arba labai blogai.

14 pav. Programos vertinimas elektroninių patyčių prevencijos aspektu

Respondentų buvo klausiama, ką jie mano, ar elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ padės mokiniams išvengti elektroninių patyčių. 61% respondentų mano, kad programa padės išvengti elektroninių patyčių, 39% nežino atsakymo į šį klausimą. Nebuvo respondentų, kurie į šį klausimą atsakytų neigiamai.

5.2.2. Struktūruoto interviu duomenų analizė

Inovacijos turinio vertė

Išanalizavus interviu duomenis, informantai teigia, kad „informacija yra aktuali mokiniams, nes mokiniai nuolat naudojami išmaniaisiais telefonais su interneto paketu, nuolat prisijungę prie interneto, socialinių tinklų, pokalbių svetainių ir kt.“; „yra tekę girdėti mokinių pokalbių apie komentarus socialiniuose tinkluose po nuotraukomis ar vadinamais postais. Taip pat įkeltas ir pažymėtas nuotraukas socialiniuose tinkluose“.

Interviu metu du informantai teigė, kad medžiaga vertinga, nes „nagrinėjami įvairūs pavyzdžiai, ieškoma sprendimų“, „taip mokiniai gali preliminariai bandyti pasiruošti patyrimus ar pastebėjus elektronines patyčias, temose kalbama apie prevenciją, gausu pavyzdžių, simuliuojami atvejai“.

Informantų paklausius nuomonės apie pateiktas pateikiamas analizavimui situacijas ir jų vertę, įtaką elektroninių patyčių mažinimui sakė, kad „pavyzdžiai, pateikti iš realaus paauglių gyvenimo, gali padėti permąstyti savo elgesį elektroninėje erdvėje“; „Manau, taip. Nes tikėtina, jog kiekvienas pagalvoja kas būtų, jeigu taip nutiktų pačiam“.

Komunikacija

Interviu metu respondentai į klausimą: ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kokių asmenų dalyvavimas programoje būtų vertingas? atsakė, kad „norint užtikrinti prevenciją būtina įtraukti visą mokyklos bendruomenę. Vienas mokytojas su viena, dviem klasėmis nepasiekia aukščiausio rezultato“; „Realizuojant programą reikėtų į ją įtraukti mokytojus, auklėtojus, administraciją, tėvus. Labai būtų naudinga, jeigu klasių auklėtojams būtų privalomos vesti klasės valandėlės visomis penkiomis temomis“.

Informantų struktūruoto interviu metu paklausius kaip jie vertina teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę atsakė, kad „pedagogė pasiruošusi kiekvienai temai, įsigilinsi į svarbiausius aspektus, pabrėžia kas svarbiausia temoje“; „Gerai. Tinkamas pasiruošimas, išsamus aiškinimas, atsakymai į mokinių klausimus aiškūs ir suprantami, skatino diskutuoti, dirbti komandoje, motyvuodavo“.

Mokymo metodai

Struktūruoto interviu metu informantų paklausius, kokia jų nuomone apie mokymų metodus atsakė: „metodai tinkami ne tik neformaliems, bet ir formaliems užsiėmimams. Mokiniai mėgsta diskusijas, analizę ir video peržiūras“; „Diskusijos, atvejų analizės, simuliacinės situacijos, darbas grupėse - tinkami metodai stiprinant klasės mikroklimatą, bendravimą, skatina bendradarbiauti“.

Informantams pateikus klausimą apie pateiktas užduotis atsakymai buvo tokie: „Užduotys mokiniams suprantamos, mokiniai dirbo susidomėję“; „Mokiniai noriai diskutuodavo, užduotis gan lengvai įveikdavo“.

Mokymo procesas

Informantų paklausius nuomonės apie pateiktus praktinius pavyzdžius, ar jie prisideda prie elektroninių patyčių reiškinių mažinimo atsakė, kad „pavyzdžiai, pateikti iš realaus paauglių gyvenimo, gali padėti permąstyti savo elgesį elektroninėje erdvėje“; „Manau, taip. Nes tikėtina, jog kiekvienas pagalvoja kas būtų, jeigu taip nutiktų pačiam“.

Informantams pateikus klausimą apie pačią elektroninių patyčių prevencijos programą „Saugesnis internetas“ atsakymai gauti tokie: „Pačią programą vertinu gerai, naudinga mokiniams. Kai kurias temas būtų galima sukeisti vietomis dėl tęstinumo“; „Gerai, bet aš norėčiau temas sudėlioti šiek tiek kitaip. Pavyzdžiui, pirma tema – supažindinimas su netinkamu turiniu internete, saugiau naudokis mobiliuoju telefonu, socialiniai tinklai – kas tavo draugai, nuotraukos internete, stabdyk patyčias socialiniuose tinkluose“.

Informantų taip pat buvo klausama, kokiomis temomis jie siūlytų papildyti programą. Vienas pasiūlymas buvo „bendravimo etiketas internete“, kitas informantas siūlė temas „duomenų saugumas, komentavimas, privatumo nustatymai, tinkama ir netinkama asmeninė informacija dalinimuisi, administracinė atsakomybė už kito asmens atvaizdo naudojimą be jo sutikimo“.

Informantų taip pat buvo klausama, ką jie mano apie elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ penkių pamokų ciklo trukmę. Vienas informantas teigė, kad „pamokų ciklo trukmė pakankama. Ne per ilga ir ne per trumpa. Plačios pamokos su daug veiklų“. Kitas mano, kad „jeigu būtų daugiau pamokų, tai ciklo trukmė pailgėtų. Šiuo atveju, kaip pirmam susipažinimui su programa, trukmė tinkama“.

Informantų buvo klausama, ar elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ diegimo metu mokiniai įgijo kokių praktinių įgūdžių elektroninių patyčių prevencijai. Vienas respondentas teigė, kad mokiniai įgijo įgūdžius kaip „pastebėti elektronines patyčias, į jas reaguoti, tinkamai apsaugoti savo asmeninę informaciją“. Kito informanto nuomone mokiniai įgijo įgūdžių „kaip apsaugoti savo duomenis, kaip reaguoti į internetinių draugų asmeninius klausimus, ką daryti jeigu asmeninė informacija yra paviešinta arba įkelta nuotrauka be sutikimo, siekiant pasityti“.

5.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Apibendrinant viso tyrimo rezultatus, gautus taikant skirtingus tyrimo metodus, galima teigti, kad didžioji dalis respondentų ir visi informantai aiškiai įžvelgia inovacijos edukacinę vertę. Išanalizavus gautus duomenis pagal tokius kriterijus kaip inovacijos turinio vertė, komunikacija, mokymo metodai ir mokymo procesas, matyti, kad didžioji dalis respondentų ir informantai šiems kriterijams skiria geriausias įvertinimus.

Inovacijos turinio vertė pagrindžiama tuo, kad respondentai ir informantai teigia, kad elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ diegimo metu gauta informacija buvo aktuali tiek

respondentų, tiek informantų nuomone, o analizuotos realios situacijos verčia susimąstyti ir koreguoti savo elgesį.

Komunikacijos kriterijaus vertinimą rodo respondentų ir informantų atsiliepimai apie teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę. Respondentai ir informantai teigia, kad teorinė ir praktinė programos medžiaga buvo dėstoma nuosekliai ir išsamiai, taip pat siūloma įtraukti kuo daugiau asmenų į programos diegimą, kad būtų pasiektas maksimalus rezultatas.

Mokymo metodų kriterijus taip pat sulaukė daug teigiamų atsiliepimų iš respondentų ir informantų. Ir vieniems, ir kitiems tiko mokymo metodai. Juos vertina taip pat aukštais rodikliais kaip ir pateiktas užduotis elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ diegimo metu.

Mokymo proceso kriterijaus vertinimai skaidyti į kelias skirtingas dalis: praktiniai pavyzdžiai, elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“, prevencinės programos pamokų ciklo trukmė ir temų eiliškumas. Visos dalys gavo aukštus įvertinimus, nes tiek respondentams, tiek informantams praktiniai pavyzdžiai atrodė verčiantys susimąstyti ir koreguoti savo elgesį, pamokų ciklo trukmė neišvargino, pati programa buvo diegta nuosekliai ir išsamiai.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninių patyčių prevencijos programa „Saugesnis internetas“ skirtingų švietimo subjektų aspektu yra tinkama edukacinė priemonė skirta padėti mokiniams pasirengti spręsti elektroninių patyčių atvejus, apsisaugoti nuo jų, atsiradus faktui, tinkamai į jas reaguoti ir suprasti elektroninių patyčių keliamus neigiamus padarinius ir išliekamąją žalą.

IŠVADOS

1. Elektroninės patyčios yra agresyvus ir sąmoningas elgesys, kuriuo siekiama pažeminti, įskaudinti, išgąsdinti kitą (-us). Elektroninės patyčios gali vykti internete elektroniniais laiškais, žinutėmis, pokalbių svetainėse, socialiniuose tinkluose, naudojant mobiliuosius telefonus. Pasireiškia įžeidinėjimu virtualioje erdvėje, kuomet vaikas yra įžeidinėjamas viešai, kitiems matant ar girdint, apsimetimu kitu asmeniu ir kenkimu vaiko reputacijai, apgaulės būdu išgautos asmeninės informacijos ir paviešinimo kitiems asmenims, atstūmimu ir nepriėmimu į draugų grupę pokalbių kambariuose, socialiniuose tinkluose, šmeižimu internete, kuomet apie vaiką ar jų grupę yra skleidžiami gandai, persekiojimu, kuomet grasinama kaip nors pakenkti, smurtinių veiksmų filmavimu ir įkėlimu bei platinimu internete.

2. Elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ skirta kurti saugesnę interneto aplinką, skatinti šios srities savitvarkos iniciatyvas, vaikų bei jaunimo dalyvavimą kuriant saugesnę interneto aplinką, šviesti visuomenę saugaus interneto klausimais ir informuoti tėvus, mokytojus, jaunimą, kaip saugiai naršyti internete ir apsaugoti nuo žalingos informacijos, taip pat, kur kreiptis susidūrus su elektroninėmis patyčiomis. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ penkių prevencinių pamokų ciklas gali būti traktuojama kaip edukacinė inovacija pasirinktos ugdymo institucijos švietimo subjektams, nes anksčiau jie tokių pamokų ciklą, skirtų elektroninių patyčių prevencijai, nediegė. Ši inovacija - vietinio naujumo, pagal turinį inovacija yra socialinė – naujų ekonominių, valdymo, organizacinių ir kitų struktūrų bei formų sukūrimas ir diegimas įvairiose veiklos srityse ir vienkartinė - diegta vieną kartą vienai mokinių grupei. Pagal naujumo lygį edukacinę inovaciją galima priskirti radiklios inovacijos sampratai – iš principo naujų priemonių, skirtų tenkinti naujus arba jau žinomus poreikius, kurie kokybiškai keičia visuomenės veiklos būdus, diegimas. Pagal organizacines ypatybes inovacija yra vidaus organizacinės – inovacijos įgyvendinamo proceso.

3. Edukacinė vertė – tai gebėjimas edukacinėmis priemonėmis padėti žmogui įgyti pasirengimą spręsti jam kylančias gyvenimo ir veiklos problemas. Edukacinę vertę lemia pedagogų edukacinė veikla, vaikų besiformuojančios nuostatos į ugdymąsi, jos privalumus bei trūkumus. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų edukacinių inovacijų edukacinė vertė yra mokinių įgytas pasirengimas spręsti problemas susijusias su elektroninėmis patyčiomis, jų pasireiškimo atveju. Edukacinėmis programos „Saugesnis internetas“ priemonėmis siekiama paruošti mokinius tinkamai reaguoti į elektronines patyčias, taip pat užkirsti kelią jų atsiradimui ir plitimui tarp mokinių.

4. Remiantis mokslinės literatūros analize buvo pagrįsta tyrimo metodologija bei sukonstruotas originalus tyrimo instrumentas – klausimynas respondentams ir struktūruotas interviu informantams. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ inovacijų vertės tyrimo

metodologija paremta kiekybine ir kokybine prieiga, tyrimą atliekant remiantis kriterijų (turinio vertė; komunikacija; mokymo metodai; mokymo procesas) sistema.

5. Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ inovacijos edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų aspektu yra tinkama edukacinė priemonė skirta padėti mokiniams pasirengti spręsti elektroninių patyčių atvejus, apsisaugoti nuo jų, atsiradus faktui, tinkamai į jas reaguoti ir suprasti elektroninių patyčių keliamus neigiamus padarinius ir išliekamąją žalą. Tai atspindi teigiamas respondentų požiūris į visus edukacinius vertės vertinimo kriterijus.

REKOMENDACIJOS

Programos rengėjams:

- Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ penkių pamokų ciklą praplėsti įtraukiant tokias temas kaip, bendravimo etiketas elektroninėje erdvėje, duomenų saugumas, privatumo nustatymai, tinkama ir netinkama asmeninė informacija dalinimuisi, administracinė atsakomybė už kito asmens atvaizdo naudojimą be jo sutikimo.

Mokyklos administracijai:

- Įvertinti elektroninių patyčių situaciją mokykloje.
- Sukurti mobiliųjų telefonų naudojimosi mokykloje taisykles, taip pat bendravimo ir saugumo internetinėje erdvėje instrukcijas.
- Šviesti tėvus apie elektronines patyčias (jų pavojų, žalą, identifikavimą).
- Į elektroninių patyčių prevencijos renginių organizavimą įtraukti daugiau mokinių ir mokytojų.
- Efektyvinti mokinių saugumo stebėseną mokykloje.
- Realizuojant elektroninių patyčių prevencinę programą „Saugesnis internetas“ įtraukti mokytojus, auklėtojus, ugdymo įstaigos administraciją, tėvus.

Klasių auklėtojams:

- Elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ užsiėmimus įtraukti į klasių valandėlių temas.
- Kalbėti su mokiniais apie taisyklės, apie tai kur kreiptis pastebėjus elektroninių patyčių atvejį arba nuo jų nukentėjus.
- Kalbėtis su tėvais susirinkimų metu apie elektronines patyčias, jų prevenciją.
- Dalyvauti elektroninių patyčių prevencijos renginiuose ne tik mokykloje, bet ir kitose institucijose.

Mokiniam:

- Patiems organizuoti elektroninių patyčių prevencijos renginius.
- Domėtis elektroninės erdvės saugumu.

Tėvams:

- Domėtis savo vaikų veikla elektroninėje erdvėje ir elektroninių patyčių prevencija.

LITERATŪRA

1. Adair J., 1996. Effective innovation. How to stay ahead of the competition. Macmillan.
2. Antras žingsnis (Second Step). Peržiūrėta 2016 vasario 25, adresu: <http://www.bepatyciu.lt/lt/mokykloms/kitos-smurto-prevencins-programosdiegiamos-lietuvoje/antras-zingsnis-second-step>
3. Antro žingsnio programa. Peržiūrėta 2016 vasario 5 26, adresu: <http://www.pvc.lt/second-step>
4. Auškelis R. Mokinių savižudybės ir jų prevencija. Vilnius, 2006
5. Bagdanavičius J., 2005, Socialinės sferos sociologija: teorinis - metodologinis aspektas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas
6. Baršauskienė V., Janulevičiūtė-Ivaškevičienė B. (2005). Komunikacija. Kaunas: Technologija.
7. Bastic M., Leskovar-Spacapan G., 2006, What do transition organizations lack to be innovative? Kybernetes Vol. 35 No. 7/8. p. 36-45.
8. BBBS programa. Peržiūrėta 2016 vasario 17, adresu: <http://www.pvc.lt/bbbs>
9. Benbenishty R., Astor R. A. (2005). *School Violence in Context Culture, Neighbourhood, Family, School, and Gender*. Oxford: University Press. Peržiūrėta 2016 vasario 15, adresu: http://books.google.co.uk/books?id=ohhPXdHvamkC&printsec=frontcover&dq=School+Violence+in+Context+Culture,+Neighbourhood,+Family,+School,+and+Gender&source=bl&ots=tw8qMozzrT&sig=UDLI0VjCy5JrYx6c4Jn_gh8PkQ&hl=en&ei=PpnQS4vROOaVONqfuccP&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBAQ6AEwAQ#v=onepage&q&f=false
10. Bitinas, B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
11. Brooker R., MacDonald D., 1999, Did we hear you?: issues of student voice in a curriculum innovation. Journal . curriculum studies, vol. 31, no. 1, 83± 97
12. Butkevičienė E., (2009). Social Innovations in Rural Communities: Methodological Framework and Empirical. Social Sciences. Nr. 1(63), p. 80-88.
13. Butkevičienė E., 2009, Social Innovations in Rural Communities: Methodological Framework and Empirical Evidence. Socialiniai mokslai, Nr. 1(63). Kaunas: Technologija. p. 80-88.
14. Campbell, M. (2005). *Cyber bullying: An old problem in a new guise?* Australian Journal of Guidance and Counselling. 15(1): 68–76.
15. Chisholm, J.F. (2006). *Cyberspace violence against girls and adolescent females*. Annals New York Academy of Sciences.
16. Completed PhD theses|faculty of education. University of Cambridge. <http://www.educ.cam.ac.uk/phdstudents/teses/>
17. Grigas G. (2007). *Keletas panašių, bet skirtingas reikšmes turinčių žodžių porų kompiuterijoje*. Gimtoji kalba. 2007, Nr. 2, p. 3–5.

18. Heinrichs R. A. (2003). *Whole-School Approach to Bullying: Special Considerations for Children with Exceptionalities*. *Intervention in School and Clinic*. 38(4):195-204.
19. Ybarra, M.; Mitchell, K. (2004). *Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 45(7): 1308–1316.
20. Jakubavičius, A.; Strazdas, R.; ir Gečas, K. *Inovacijos. Procesai, valdymo modeliai, galimybės*. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras, 2003.
21. Janiūnaitė B. (2007). *Piliečių inovacinė kultūra*. Kaunas: Technologija
22. Janiūnaitė B., 2004, *Edukacinės inovacijos ir jų diegimas*. Kaunas: Technologija.
23. Jankauskienė, D.; Rudnickas, T.; Vasarienė, D.; Grigaliūnaitė, J. (2008). *Doktorantūros kokybės gerinimo metodika Mykolo Romerio universitete. Viešoji politika ir administravimas*, 24.
24. Jong J.P.J., Hartong D.N., 2007, *How leaders influence employees' innovative behaviour*. *European Journal of Innovation Management* Vol.10 No 1. p. 78-85.
25. Jotautienė M., 2003, *Edukacinių inovacijų diegimo barjerų nustatymo metodologija ir jos taikymas sisteminės inovacijos atveju*. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Technologija.
26. Juodaitytė, A.; Kazlauskienė, A. (2008). *Research methods applied in doctoral dissertations in education science (1885–2005): theoretical and empirical analysis*. *Vocational education: research & reality*, issue 15, p. 36–45.
27. Juodaitytė, A.; Kazlauskienė A. (2006). *Methodological features of doctoral dissertations in educology (1995–2005): theoretical and empirical analysis*. *Vocational education: research & reality*, issue 11, p. 18–35.
28. Jurkuvienė R., 2001, *Socialinės inovacijos teorinės analizės perspektyvoje*. *Filosofija, sociologija*, Nr. 4. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. p. 20-25.
29. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
30. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
31. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
32. Katzer, C.; Fetchenhauer, D.; & Belschak, F. (2009). *Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in Internet chatrooms and victimization in school*. *Journal of Media Psychology*. 21: 25–36.
33. Kemp R., Weehuizen R. (2003). *Policy learning, what does it mean and how can we study it?* PUBLIN report D15, Maastricht University: MERIT.
34. Kowalski, R. M.; Limber, S. P. (2007). *Electronics bullying among middle school students*. *Journal of Adolescents Health*. 41(6): 22–30.
35. Kowalski, R. M.; Limber, S. P.; Agatston P. W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Malden (Mass.): Blackwell Publishing.

36. Li Q. (2006). *Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences*. School Psychology International.
37. Li, Q. (2007). *New Bottle but Old Wine: a Research of Cyberbullying in Schools*. *Computers in Human Behavior*. Peržiūrėta 2016 vasario 12, adresu: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=12&hid=109&sid=00ffab26-fa2c40caad8476cd7c23e2e0%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=iih&AN=23866902>.
38. Likar, Macur, Trunk-Sirca, 2006, Systemic approach for innovative education process. *Kybernetes* Vol. 35 No. 7/8, 2006. p. 1071-1086
39. Lions-quest programos įgyvendinimas Lietuvoje. Peržiūrėta 2016 vasario 15, adresu: <http://www.lions-quest.lt/index.php?id=22>
40. Livingstone S., Haddon L., Gorzig A., Olafsson K. (2011). EU Kids Online.
41. Lock R. H., Trautman M. L. (2003). *Identify and Reduce Bullying in Your Classroom. Intervention in School & Clinic*. Peržiūrėta 2013 vasario 26, adresu: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-98249610.html#>
42. Lumpkin G.T., Dess G.G., 1996, Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, Vol. 21 No. 1, p. 135-72.
43. Luobikienė I. (2010). *Sociologinių tyrimų metodika : mokomoji knyga*. Kaunas : Technologija.
44. Macklem G. L. (2003). *Bullying and Teasing: Social Power in Children's Groups*. New York: Kluwer Academic Plenum Publishers. Peržiūrėta 2016 vasario 12, adresu: http://books.google.co.uk/books?id=jNDofympNpQC&printsec=frontcover&dq=Bullying+and+Teasing:+Social+Power+in+Children&source=bl&ots=tRZyz1S2eI&sig=TWhcjgm3PKsgzZMutxOU6PLgpI&hl=en&ei=dr7QS9etGMGUOJCM3dAP&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBYQ6AEwAQ#v=onepage&q=Bullying%20and%20Teasing%3A%20Social%20Power%20in%20Children&f=false
45. Mazūrienė, R. (2008). Olweus patyčių prevencijos programos įgyvendinimas Lietuvoje 2008-2010 m. Prieiga per internetą: <http://www.sppc.lt/index.php?-677736625>. Žiūrėta [2016-02-12].
46. Mažionienė M., Povilaitis R., Suchodolska I. (2012). *Elektroninės patyčios ir jų prevencija*. ISBN 978-609-95251-1-2
47. Melnikas B., Jakubavičius A., Strazdas R., 2000, Inovacijos: verslas, vadyba, konsultavimas. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras.
48. Mertens, D. M. (1998). *Research methods in education and psychology*. Sage publications. International educational and professional publisher.
49. Mytton J., DiGuseppi C., Gough D., Taylor R., Logan S. (2006). *School based secondary prevention trials to prevent violence*. Cochrane Database of Systematic Reviews.

50. Moorhead G., Griffin R.W., 1990, Organizational behavior. Managing people and organizations. Boston, Toronto: Houghton Mifflin Company.
51. Moulaert F., Martinelli F., Swyngedouw E., Gonzalez S., 2005. Towards alternative model(s) of local innovation, *Urban Studies* 42 (11), p. 1969-1990.
52. Mumford M.D., 2002, Social innovation: Ten cases from Benjamin Franklin. *Creativity Research Journal*, 14, p. 253–266.
53. Olegus D., Limber S. P. (2008). *Olweus patyčių prevencijos programos įgyvendinimo mokykloje vadovas*. ISBN 978-9955-748-65-6.
54. Olweus D. (2003). *A Profile of Bullying at School*. Educational Leadership.
55. Olweus D. (2008). *Patyčios mokykloje: ką žinome ir ką galime padaryti*. Vilnius: Alma littera.
56. Olweus D. (2008). *Patyčios mokyklose: faktai ir intervencija. Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevencija mokyklose: tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2007 m. Gruodžio 6-7 d., p 19 -30.
57. Olweus D., Limber S., Mihalic S. (1999). *The Bullying Prevention Program. Blueprints for Violence Prevention*. CO: Center for the Study and Prevention of Violence.
58. Olweus patyčių prevencinės programos įgyvendinimas Lietuvoje. Peržiūrėta 2016 vasario 20, adresu: <http://www.bepatyciu.lt/lt/mokykloms/olweus-patyci-prevencins-programos-gyvendinimas-lietuvoje/>
59. Ortega R, Lera J. (2000). *The Seville Anti – Bullying in School Project. Aggressive behavior*. 26:113-23.
60. Patchin, J. W.; Hinduja, S. (2006). *Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying*. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 4: 148–169.
61. Pečiuliauskienė P. (2010). Edukacines inovacijas bendrojo lavinimo mokyklose lemiantys veiksniai: mokytojų novatorių požiūris. *Pedagogika*. Nr.100, p. 57-63. [Žiūrėta: 2016-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2010/100/pec57-63.pdf>>;
62. Pellegrini D., Long J. (2002). *A Longitudinal Study of Bullying, Dominant and Victimization During the Transition From Primary School Through Secondary School*. *British Journal of Developmental Psychology*. Peržiūrėta 2016 vasario 20, adresu: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=6&sid=47b00f28-d3b2-4f6a-889a->
63. Pervaiz K.A., 1998, Culture and climate for innovation. *European Journal of Innovation Management*. Vol. 1. p. 30–43
64. Pilkauskaitė–Valickienė, R.; Žukauskienė, R.; Raižienė, S. (2009). *Cyberbullying by adolescents: a preliminary assessment in Lithuania sample*. COST Action 298 "Participation in the Broadband Society" CONFERENCE: THE GOOD, THE BAD AND THE

- CHALLENGING, May 13-15, Copenhagen, Denmark. Peržiūrėta 2016 vasario 17, adresu: <http://miha2.ef.uni-lj.si/cost298/gbc2009-proceedings/html/S10.asp>
65. Porter M. E., Teisberg E. O. Redefing Health Care: Creating Value – Based Competition on Results. Harvardo verslo mokykla, 2006.
66. Povilaitis R., Jasiulionė J. S. (2008). *Mokykla gali įveikti patyčias*. Vilnius: Multiplex.
67. Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A., Pūras, D. Arlauskaitė Ž., Petkutė E., Čižauskaitė J., Valantinas V. (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: Multiplex.
68. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2005). *Apie priekabiavimą*. Vilnius: Multiplex.
69. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). Patyčių prevencija mokykloje. Vilnius: Multiplex.
70. Povilaitis, R. (2006). *Patyčių prevencija mokyklose (kampanija „Nustok tyčiotis“)*. Vaiko teisės: psichosocialinės pagalbos vaikui, šeimai ir bendruomenei aspektai: tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga, 75 – 80.
71. Raižienė, S.; Laurynaitė, I.; Žukauskiene, R.; Pilkauskaitė Valickienė, R. (2009). *Victimization via Internet: What Do We Know About the Victims?* COST Action ISO801 WORKSHOP. Vilnius. Abstract book „Cyberbullying: Definition and Measurement.
72. Rantanen P., Kaltiala-Heino R., Rimpela M. (1999). *Bullying, Depresijon, and Suicidal Idealion in Finnish Adolescents: School Survey*. Pežiūrėta: 2016 vasario 20, adresu: <http://www.bmj.com/cgi/reprint/319/7206/348>
73. Ribakovienė V, Pūras D. Delinkventinio elgesio paauglių mėginimai nusižudyti. Biologinė psichiatrija ir psichofarmakologija. 2001;2:69- 72
74. Rigby K. (1999). *What Harm Does Bullying Do? Paper presented at the Children and Crime: Viltims and Offenders Comference convened by the Australan Institute of Criminology and held in Brisbane*. Peržiūrėta 2016 vasario 19, adresu: <http://www.aic.gov.au/conferences/children/rigby.pdf>
75. Rigby K., Slee, P. (1993). *Dimensions of Interpersonal Relating Among Australian School Children and Their Implications for Psychological Wellbeing*. Journal of Social Psychology, p. 33–42. Peržiūrėta 2016 vasario 20, adresu: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f5h&AN=9304020447%20.&site=ehost-live>
76. Rigby K., Smith P. K., Pepler D. (2004). *Bullying in Schools*. Cambridge: Cambrige.
77. Robichaud M.G.R. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
78. Salmivalli C, Kaukiainen A, Voeten M. (2005). *Anti – bullying intervention: Implementation and oucome*. British Journal of Educational Psychology. 75:465-87.
79. Seferatzi E., 2000, Creativity. INNOREGIO: dissemination of innovation and knowledge management techniques.

80. Shalley C.E., Zhou J., Oldham G.R. (2004). The Effects of Personal and Contextual Characteristics on Creativity: Where Should We Go from Here? *Journal of Management*. no.30.
81. Slahova A., Savvina J., Cacka M., Volonte I., 2007, Creative activity in conception of sustainable development education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. Vol. 8. No. 2.
82. Smith, P. K.; Mahdavi, J.; Carvalho, M.; Fisher, S.; Russell, S.; Tippett, N. (2008). *Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49(4): 376–385.
83. Smokowski P. R., Kopasz K. H. (2005). *Bullying in School: An Overview of Types, Effects, Family Characteristics, and Intervention Strategies*. *Children & Schools*, 27(2). p. 24-31. Peržiūrėta 2013 vasario 20, adresu: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=13&sid=3fe58e4a-96b2-4c6c-82dd-24a49715767c%40sessionmgr9>
84. Steffgen, G.; Konig, A. (2009). *Cyber bullying: the Role of Traditional bullying and Empathy. The Good, the Bad and the Challenging: The user and the future of informatikon and communication technologies*. Conference proceedings (volume II). 1041–1047.
85. Targamadžė V, Valeckienė D. (2007). *Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas*. Peržiūrėta 2016 vasario 15, adresu: http://books.google.lt/books?id=Poaf08EaS2MC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
86. Tarptautinės tyrimų kompanijos TNS Global pranešimas. *Aktyviausi komentatoriai interneto erdvėje – jaunuoliai*. Peržiūrėta 2013 vasario 15, adresu: <http://www.tns.lt/lt/news/tns-lt-aktyviausi-komentatoriai-interneto-erdveje-jaunuoliai>
87. Tidikis R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. (2003). Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras. ISBN 9955-563-26-5.
88. Vainienė R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
89. Valeckienė D. (2007) Patyčių tarp bendraamžių prevencijos strategijų mokykloje analizė: užsienio šalių patirtis // *Tiltai*, 4, p. 53-62.
90. Valiuškevičiūtė A., 2001, Lateralinis mintijimas šiuolaikinėje kūrybiškumo ugdymo paradigmoje. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
91. Vreeman R.C., Carrol A.E. (2007). *A systematic review of school-based interventions to prevent bullying*. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 161:78-88.
92. Whitted K.S, Dupper D.R. (2005). *Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools*. *Children & Schools*. 27(3):167-75.
93. Willard N.(2006). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to The Challenge of Online Social Cruelty, Threats, and Distress*. Center for Safe and Responsible Internet Use.

94. Zaborskis A., Cirtautienė L., Žemaitienė N. (2005). *Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose. 1994-2002 m.* Medicina. 41(7), p. 614-620.
95. Žakaitienė R. (2008). *Smurto prevencija mokyklose. Modernūs požiūriai į patyčias ir smurto prevenciją mokyklose.* Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius.
96. Žakaitienė R. (2008). Smurto prevencija mokyklose. Modernūs požiūriai į patyčias ir smurto prevenciją mokyklose. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius.
97. Žydžiūnaitė V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos.* Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija. ISBN 978-9955-25-219-1.
98. Žukauskienė R. (2008). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai.* Peržiūrėta 2016 kovo 5, adresu: <http://www.ppt2txt.com/r/343424ef/>
99. Žukauskiene, R.; Raižienė, S.; Pilkauskaitė Valickienė, R. (2009). *Prevalence and forms of Cyberbullying and its correlates.* 19 th EAPL Conference, Sorrento, Italy. Abstract book.

PRIEDAI

1 Priedas. Anketa mokiniams

Gerbiami moksleiviai,

KTU Socialinių mokslų fakulteto, edukologijos magistro studijų II kurso studentė atlieka tyrimą, kurio tikslas – nustatyti programos “Saugesnis internetas” realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų aspektu.

Jūsų atsakymai padės nustatyti, kokia yra elektroninių patyčių prevencinės programos “Saugesnis internetas” metu diegiamų inovacijų edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų požiūriu.

Tyrimo rezultatai bus naudojami tik magistro baigiamajame darbe.

Tyrimo anketa yra anoniminė - nereikia rašyti vardo ir pavardės – todėl tikiuosi atvirų Jūsų atsakymų.

Kilus klausimams galite susisiekti su tyrimo organizatore Egidija Stankuviene elektroniniu paštu: egidbart@gmail.com.

Nuoširdžiai dėkoju už bendradarbiavimą!

- 1. Kaip vertinate gautos informacijos aktualumą?**
 - Labai aktuali
 - Aktuali
 - Nei aktuali, nei neaktuali
 - Visai neaktuali
- 2. Kaip vertinate pateiktos medžiagos praktinę vertę?**
 - Labai gerai
 - Gerai
 - Vidutiniškai
 - Blogai
 - Labai blogai
- 3. Ar programos metu analizuojamos realios situacijos, verčiančios susimąstyti?**
 - Taip
 - Ne
 - Iš dalies
- 4. Ar programoje pateikti praktiniai pavyzdžiai prisideda prie elektroninių patyčių reiškinio mažinimo?**
 - Taip
 - Ne
 - Nežinau
- 5. Kaip manote, ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas?**
 - Tik tėvų
 - Tik pedagogų
 - Ir tėvų ir pedagogų
 - Ne
 - Nežinau
- 6. Jūsų nuomone, mokymų metodai:**
 - Labai geri
 - Geri
 - Vidutiniški
 - Blogi
 - Labai blogi
- 7. Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę?**
 - Labai gerai
 - Gerai
 - Vidutiniškai
 - Blogai
 - Labai blogai

8. Jūsų nuomone, pateiktos užduotys, vykusios diskusijos:

- Prasmingos ir naudingos
- Sunkios
- Tinkamo lygio

9. Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“?

- Labai gerai
- Gerai
- Vidutiniškai
- Blogai labai blogai

10. Kaip manote, ar elektroninių patyčių prevencinė programa „Saugesnis internetas“ padės išvengti mokiniams elektroninių patyčių?

- Taip
- Ne
- Nežinau

Jūsų lytis:

- Mergaitė
- Berniukas

2 Priedas. Interviu klausimai mokytojui

Gerbiamas mokytojau,

KTU Socialinių mokslų fakulteto, edukologijos magistro studijų II kurso studentė atlieka tyrimą, kurio tikslas – nustatyti programos „Saugesnis internetas“ realizavimo metu diegiamų inovacijų edukacinę vertę skirtingų švietimo subjektų aspektu.

Jūsų atsakymai padės nustatyti, kokia yra elektroninių patyčių prevencinės programos „Saugesnis internetas“ metu diegiamų inovacijų edukacinė vertė skirtingų švietimo subjektų požiūriu.

Tyrimo rezultatai bus naudojami tik magistro baigiamajame darbe.

Tyrimo anketa yra anoniminė - nereikia rašyti vardo ir pavardės – todėl tikiuosi atvirų Jūsų atsakymų.

Kilus klausimams galite susisiekti su tyrimo organizatore Egidija Stankuviene elektroniniu paštu: egidbart@gmail.com.

Nuoširdžiai dėkoju už bendradarbiavimą!

1. Kokia Jūsų nuomonė apie programos vertę; ar ji padės mokiniams pasirengti išvengti elektroninių patyčių ?
2. Kaip vertinate projekto metu suteiktą teorinių žinių aktualumą mokiniams?
3. Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“ ir temų sudėliojimo seką?
4. Kokiomis temomis siūlytumėte papildyti programą?
5. Kaip manote, kokių praktinių įgūdžių elektroninių patyčių prevencijai įgijo mokiniai?
6. Kaip vertinate programos pamokų ciklo trukmę?
7. Kaip vertinate naudotus mokymo metodus?
8. Kaip vertinate programos metu naudotus praktinius pavyzdžius? Ar jie prisideda prie elektroninių patyčių mažinimo?
9. Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstymo kokybę?
10. Kokia Jūsų nuomonė apie projekto metu pateiktas užduotis, vykusias diskusijas?
11. Ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kokių asmenų dalyvavimas programoje būtų vertingas ?

AČIŪ UŽ JŪSŲ ATSAKYMUS

3 Priedas. Struktūruoto interviu sąvadas

6 lentelė. Struktūruoto interviu sąvadas

Klausimas	Informacinių technologijų mokytojas 1	Informacinių technologijų mokytojas 2
1. Kokia Jūsų nuomonė apie programos vertę; ar ji padės mokiniams pasirengti išvengti elektroninių patyčių ?	Programoje akcentuojamos elektroninės patyčios. Temose kalbama apie prevenciją. Gausu pavyzdžių, simuliuojami atvejai. Ar išvengs mokiniai elektroninių patyčių negali tvirtinti arba neigti, bet kad jie žinos kaip į jas reaguoti – labai tikėtina.	Programa vertinga tuo, kad joje yra daug informacijos apie elektronines patyčias, nagrinėjami įvairūs pavyzdžiai, ieškoma sprendimų, taip mokiniai gali preliminariai bandyti pasiruošti patyrus ar pastebėjus elektronines patyčias.
2. Kaip vertinate projekto metu suteiktų teorinių žinių aktualumą mokiniams?	Informacija aktuali, nes yra tekę girdėti mokinių pokalbių apie komentarus socialiniuose tinkluose po nuotraukomis ar vadinamaisiais postais. Taip pat įkeltas ir pažymėtas nuotraukas socialiniuose tinkluose.	Mokiniai be išmaniųjų telefonų – kaip be rankų. Kai beveik kiekvienas tokius turi ir dar su interneto paketais, nuolat būna prisijungę prie socialinių tinklų, dalinasi nuotraukomis, įspūdžiais, vaizdo įrašais, komentuoja ir patys susilaukia komentarų, yra labai aktualu duomenų sauga ir elektroninės patyčios internetinėje erdvėje, reagavimas į jas
3. Kaip vertinate programą „Saugesnis internetas“ ir temų sudėliojimo seką?	Pačią programą vertinu gerai, naudinga mokiniams. Kai kurias temas būtų galima sukeisti vietomis dėl tęstinumo.	Gerai, bet aš norėčiau temas sudėlioti šiek tiek kitaip. Pavyzdžiui, pirma tema – supažindinimas su netinkamu turiniu internete, saugiau naudokis mobiliuoju telefonu, socialiniai tinklai – kas tavo draugai, nuotraukos internete, stabdyk patyčias socialiniuose tinkluose.
4. Kokiomis temomis siūlytumėte papildyti programą? pranešti pastebėjus elektronines patyčias)?	Bendravimo etiketas internete	Duomenų saugumas, komentavimas, privatumo nustatymai, tinkama ir netinkama asmeninė informacija dalinimuisi, administracinė atsakomybė už kito asmens atvaizdo naudojimą be jo sutikimo.
5. Kaip manote, kokių praktinių įgūdžių elektroninių patyčių prevencijai įgijo mokiniai?	Pastebėti elektronines patyčias, į jas reaguoti, tinkamai apsaugoti savo asmeninę informaciją.	Kaip apsaugoti savo duomenis, kaip reaguoti į internetinių draugų asmeninius klausimus, ką daryti jeigu asmeninė informacija yra paviešinta arba įkelta nuotrauka be sutikimo, siekiant pasityti.
6. Kaip vertinate programos pamokų ciklo trukmę?	Pamokų ciklo trukmė pakankama. Ne per ilga ir ne per trumpa. Plačios pamokos su daug veiklų.	Jeigu būtų daugiau pamokų, tai ciklo trukmė pailgėtų. Šiuo atveju, kaip pirmam susipažinimui su programa, trukmė tinkama.
7. Kaip vertinate naudotus mokymo metodus?	Metodai tinkami ne tik neformaliems, bet ir formaliems užsiėmimams. Mokiniai mėgsta diskusija, analize ir video peržiūras.	Diskusijos, atvejų analizės, simuliacinės situacijos, darbas grupėse tinkami metodai stiprinant klasės mikroklimatą, bendravimą, skatina bendradarbiauti.
8. Kaip vertinate programos metu naudotus praktinius pavyzdžius? Ar jie prisideda prie elektroninių patyčių mažinimo?	Pavyzdžiai pateikti iš realaus paauglių gyvenimo, gali padėti permąstyti savo elgesį elektroninėje erdvėje.	Manau, taip. Nes tikėtina, jog kiekvienas pagalvoja kas būtų, jeigu taip nutiktų pačiam.
9. Kaip vertinate teorinės ir praktinės medžiagos dėstyto kokybę?	Pedagogė pasiruošusi kiekvienai temai, įsigilinus į svarbiausius aspektus, pabrėžia kas svarbiausia temoje.	Gerai. Tinkamas pasiruošimas, išsamus aiškinimas, atsakymai į mokinių klausimus aiškūs ir suprantami, skatino diskutuoti, dirbti komandoje, motyvuodavo.

<p>10. Kokia Jūsų nuomonė apie projekto metu pateiktas užduotis, vykusias diskusijas?</p>	<p>Užduotys mokiniams suprantamos, mokiniai dirbo susidomėję.</p>	<p>Mokiniai noriai diskutuodavo, užduotis gan lengvai įveikdavo.</p>
<p>11. Ar realizuojant tokią programą būtinas kitų pedagogų, tėvų įsitraukimas? Kokių asmenų dalyvavimas programoje būtų vertingas ?</p>	<p>Norint užtikrinti prevenciją būtina įtraukti visą mokyklos bendruomenę. Vienas mokytojas su viena, dviem klasėmis nepasieks aukščiausio rezultato.</p>	<p>Realizuojant programą reikėtų į ją įtraukti mokytojus, auklėtojus, administraciją, tėvus. Labai būtų naudinga, jeigu klasių auklėtojams būtų privalomos vesti klases valandėlės visomis penkiomis temomis.</p>

